

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Διαχείριση Μνημείων:

Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική»

Ειδίκευση: Διαχείριση Αρχαιολογικών Χώρων

Ο Αρχαιολογικός Χώρος Αρχαίας Τρίκκης: Πρόγραμμα Διαχείρισης & Ανάδειξης

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Παπαδήμα Πηνελόπη

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή
Επιβλέπων: Μαστραντώνης Παναγιώτης
Μέλος: Πλάντζος Δήμητριος
Μέλος: Παπούλιας Ευάγγελος

Αθήνα 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη

Abstract

Ευχαριστίες

Μέρος Πρώτο: Αξιολόγηση Αντικειμένου

Κεφάλαιο 1^ο

1. Τοποθεσία
2. Περιβάλλον και Κλίμα
3. Ιστορικό Πλαίσιο
 - Αρχαία Τρίκκη
4. Πηγές
5. Ασκληπιός και αρχαία Ασκληπιεία
6. Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων Ασκληπιείων
7. Ιστορικό Ερευνών
8. Περιγραφή του Μνημειακού Συνόλου
 - Ελληνιστικό κτίριο

 - Ελληνιστική στοά

 - Ρωμαϊκό λουτρό

 - Βυζαντινός ναός
9. Ευρήματα Αρχαιολογικού Χώρου
10. Συσχετισμός με άλλα μνημεία της περιοχής
 - Το Κάστρο

 - Βαρούσι
11. Κατάσταση Διατήρησης των Μνημείων και αρχαιολογικού χώρου
12. Απειλές για τα Μνημεία
13. Αξίες Μνημειακού Συνόλου
14. Στρατηγική Διαχείρισης του Συνόλου
15. Στόχοι Διαχείρισης Χώρου

Μέρος Δεύτερο: Σχεδιασμός Αρχαιολογικού Έργου

Κεφάλαιο 2^ο

1. Ανάλυση S.W.O.T.
2. Θεσμικό και Ιδιοκτησιακό καθεστώς
3. Ανθρωπογενείς παράγοντες
4. Φυσικό Περιβάλλον
5. Τεκμηρίωση και Ανάδειξη
6. Παράγοντες του Έργου
7. Προτάσεις Ανάδειξης
8. Ανάλυση Φυσικού Αντικειμένου
9. Ανάλυση Εργασιών και Προϋπολογισμός
10. Διάγραμμα Εργασιών- Τύπου Pert
11. Διάγραμμα Gantt
12. Διάγραμμα Χρηματοροών
13. Χρηματοροές
14. Ανάλυση και Αξιολόγηση Κινδύνων
 Τρόποι Αντιμετώπισης Κινδύνων

Μέρος Τρίτο: Προτάσεις και Διαπιστώσεις

1. Προτάσεις για μελλοντικές επεμβάσεις
2. Γενικά συμπεράσματα

Βιβλιογραφία-Πηγές

Κατάλογος Εικόνων

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία, εκπονείται στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος, Διαχείριση Μνημείων : Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική. Κεντρικό θέμα της εργασίας είναι ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Τρίκκης. Με αυτόν τον άξονα θα συζητηθεί εκτενώς το τοπογραφικό και αρχαιολογικό πλαίσιο με σκοπό την πρόταση ανάδειξης. Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας θα αναλυθούν όλοι οι θεωρητικοί παράγοντες που θα ληφθούν υπόψη για την πρόταση ανάδειξης. Αρχικά η τοποθεσία του φυσικού αντικειμένου καθώς και οι περιβαλλοντικές συνθήκες της περιοχής. Στην συνέχεια, η ιστορία του μνημείου, η χρονολόγησή του και η σχέση του με άλλα μνημεία και πολιτισμούς της εποχής και της περιοχής. Αναφορά θα γίνει στις πηγές που αναφέρουν το μνημείο καθώς και στα σχόλια της εποχής για αυτό. Εκτός από την ιστορία του είναι σημαντικό να αναφέρουμε και τη θέση που έχουν τέτοιου είδους μνημεία στη σημερινή κοινωνία. Έτσι θα γίνει λόγος για το Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων Ασκληπιείων. Ένα δίκτυο που παροτρύνει τις έρευνες γύρω από τα αρχαία Ασκληπεία και τονίζει τη σημασία τους. Συνεχίζοντας, θα δούμε ένα σύντομο ιστορικό ερευνών του αρχαιολογικού χώρου. Κλείνοντας το πρώτο μέρος της εργασίας, θα αναλυθούν η κατάσταση διατήρησης του μνημείου, οι απειλές που αντιμετωπίζει και θα τεθούν οι στόχοι της πρότασης ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας περιλαμβάνει το πρόγραμμα διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου. Ξεκινάμε με το στόχο του έργου. Αναλύεται δηλαδή τι περιμένουμε να πετύχουμε για τον αρχαιολογικό χώρο. Προτείνονται ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι μπορούν να ενισχύσουν το πρόγραμμα διαχείρισης. Ακολουθούν οι προτάσεις διαμόρφωσης του χώρου αναλυτικά και η παρουσίαση της αλλαγής του. Λαμβάνοντας υπόψη λοιπόν όλα τα παραπάνω χρειάζεται τώρα να δοθεί αναλυτικά η πορεία εργασιών, ώστε να υπάρχει ξεκάθαρο χρονοδιάγραμμα και ορισμένος χρόνος υλοποίησης κάθε ενέργειας. Αντίστοιχα, δίνονται διαγράμματα κόστους εργασιών και χρηματροών. Τέλος, όπως σε κάθε έργο διαχείρισης, αναλύονται οι πιθανοί κίνδυνοι και οι τρόποι αντιμετώπισής τους.

Το τρίτο μέρος, αποτελεί ουσιαστικά, τον επίλογο της πρότασης ανάδειξης. Προτείνονται δηλαδή κάποιες μελλοντικές επεμβάσεις που θα μπορούσαν να γίνουν και καταγράφονται γενικά συμπεράσματα από την όλη διαδικασία.

Abstract

This diploma thesis is prepared within the framework of the postgraduate program, Monument Management: Archaeology, City and Architecture. The central theme of the thesis is the archaeological site of ancient Trikki. With this axis, the topographic and archaeological framework will be extensively discussed in order to create a management programme. The work is divided into three parts.

In the first place, I will analyze all the theoretical factors that will be taken into account for the nomination proposal. To begin with, the specific location of the natural object as well as the environmental conditions of the area. Consequently, the history of the monument, its dating and its relation with other monuments and cultures of this time and area. Reference will be made to the sources that mention the monument as well as to the comments about it. Apart from its history, it is significant to mention the standing such monuments have in modern society. This is how we will talk about the International Network of Ancient Asclepieion. A network that encourages research on ancient Asclepieia and emphasizes their importance. Afterward, we will see a brief history of research of the archaeological site. Concluding the first part of the work, the state of conservation of the monument will be analyzed, the threats it faces and the objectives of the proposal for the management programme of the archaeological site will be set.

The second part of the thesis includes the management program of the archaeological site. Starting with the goals of the project. In other words, it will be analyzed what we expect to achieve for the archaeological site. A number of factors are proposed which can strengthen the management programme. Below are the proposals for the configuration of the space in detail and the presentation of its change. Taking into account all the above, the progress of work now needs to be given in detail, so that there is a clear timetable and a certain time for the implementation of each action. Respectively, charts of labor costs and cash flows are given. Finally, as in any project management programme, the potential risks and ways to manage are analyzed.

The third part is, essentially, the epilogue of the nomination proposal. There are proposed, some future interventions that could be made and general conclusions from the whole process are recorded.

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, στο τμήμα Ιστορία και Αρχαιολογίας και συγκεκριμένα για το Μεταπτυχιακό πρόγραμμα Διαχείρισης Μνημείων: Αρχαιολογία, Πόλη και Αρχιτεκτονική.

Στις σπουδές μου ήταν καθοριστική η συμβολή των καθηγητών ολόκληρου του προγράμματος, στους οποίους οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες για τη συμβολή τους στην ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Η ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής αυτής εργασίας θα ήταν αδύνατη χωρίς την πολύτιμη υποστήριξη του καθηγητή μου κυρίου Παναγιώτη Μαστραντώνη. Για το λόγο αυτό θέλω να του εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες για όλη τη βοήθεια και καθοδήγηση που μου προσέφερε στο δύσκολο αυτό έργο. Ακόμη, ένα βαθύ ευχαριστώ για όλες τις επισκέψεις που οργάνωσε κατά τη διεξαγωγή του μαθήματός του, οι οποίες ήταν φυσικά, καθοριστικές για την επιλογή του θέματος της εργασίας αυτής.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω πολύ τους γονείς μου, Σαββούλα Κυριάκου και Παντελή Παπαδήμα, οι οποίοι υπήρξαν ανεκτίμητο στήριγμα και αρωγοί και εμπνευστές πολλές φορές σε όλη τη διαδρομή των σπουδών μου, μέχρι σήμερα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΥ

Κεφάλαιο 1^ο

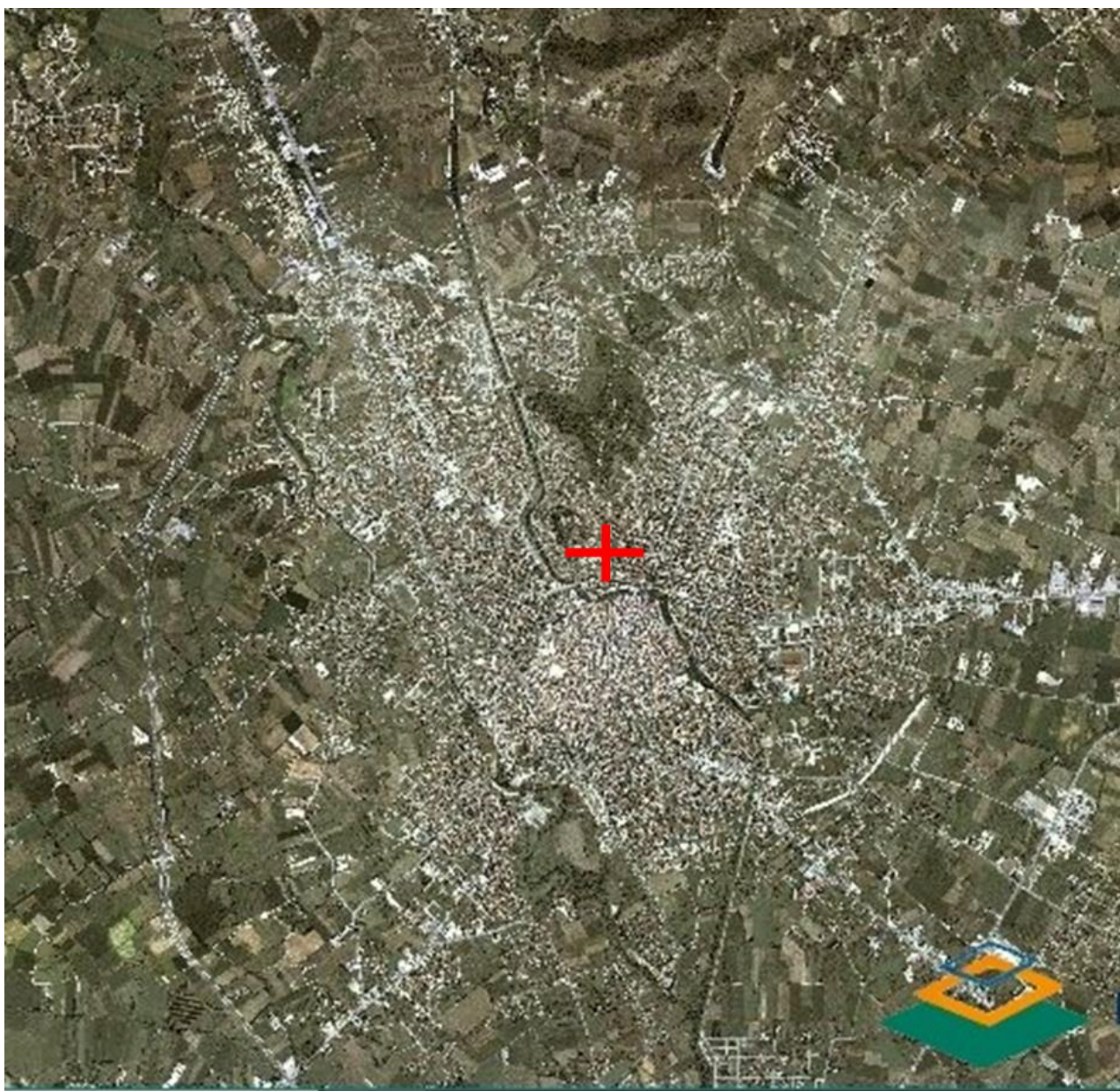
1. Τοποθεσία

Η αρχαία Τρίκκη βρίσκεται στην Ελλάδα, στον νομό Τρικκαίων (Τρικάλων). Τα Τρίκαλα είναι ένας από τους τέσσερις νομούς της Θεσσαλίας και καταλαμβάνει το βορειοδυτικό της τμήμα. Βόρεια του νομού Τρικάλων βρίσκεται ο νομός Γρεβενών, δυτικά ο νομός Ιωαννίνων και Άρτας, νότια ο νομός Καρδίτσας και ανατολικά ο νομός Λαρίσης. Ο νομός Τρικάλων περιλαμβάνει δύο επαρχίες, τα Τρίκαλα και την Καλαμπάκα με τους δήμους τους τις κοινότητες και τους οικισμούς τους. Η πόλη των Τρικάλων διασχίζεται από το βορειοδυτικό προς το νοτιοανατολικό τμήμα της από τον ποταμό Ληθαίο, παραπόταμο του Πηνειού, του οποίου οι όχθες αποτελούν χώρο πρασίνου για την πόλη¹. Κατά την τελευταία απογραφή το 2011 σημειώθηκαν 131.085 κάτοικοι στο νομό Τρικάλων.

Η αρχαία Τρίκκη βρίσκεται ακριβώς κάτω από την σύγχρονη πόλη των Τρικάλων, λόγω της συνεχούς κατοίκησής της. Ήταν σημαντική πόλη της θεσσαλικής τετραρχίας της Εστιαιωτίδας, εκτεινόταν ανάμεσα στον ποταμό Ληθαίο που ακόμη και σήμερα διασχίζει τη σύγχρονη ομώνυμη πόλη, και στο λόφο "Κάστρο" όπου πιθανότατα βρισκόταν η αρχαία ακρόπολη². Η περιοχή της παρούσας μελέτης είναι ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Τρίκκης, ο οποίος βρίσκεται στο κεντρικό τμήμα της πόλης. Πιο συγκεκριμένα, βρίσκεται νότια της παλαιάς πόλης των Τρικάλων που ονομάζεται Βαρούσι, νοτιοανατολικά του Βυζαντινού κάστρου των Τρικάλων και ανατολικά (στην δεξιά όχθη), του ποταμού Ληθαίου, που διατρέχει ολόκληρη την πόλη. Στην συμβολή των οδών Στεφάνου Σαράφη και Νικοτσάρα και ανατολικά του ναού του Αγίου Νικολάου.

¹ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

² ΛΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Τρίκκης ("Ασκληπιείο") Τρικάλων, ΥΠΠΟΑ

1.1 Χάρτης πόλης Τρικάλων και τοποθεσία αρχαιολογικού χώρου

1.2 Χάρτης περιοχής αρχαιολογικού χώρου αρχαίας Τρίκκης

2. Περιβάλλον και Κλίμα

Ο νομός Τρικάλων παρουσιάζει ενδιαφέρον περιβαλλοντικό υπόβαθρο και κλίμα. Όλα τα διαφορετικά φυσικά στοιχεία που τον διατρέχουν συμβάλλουν σε αυτό αλλά και όσα οι κάτοικοί του δημιουργούν μέσα σ' αυτόν.

Αρχικά, η οροσειρά της Πίνδου χωρίζει την Θεσσαλία από την Ήπειρο³. Την βρίσκουμε κατά μήκος του δυτικού τμήματος του νομού Τρικάλων. Στα βόρεια και βορειοανατολικά του νομού, βλέπουμε την ομαλότερη οροσειρά των Χασίων και Αντιχασίων που αποτελεί το όριο μεταξύ Θεσσαλίας και Μακεδονίας⁴.

Το νοτιοκεντρικό τμήμα του νομού είναι πεδινό και αρκετά εύφορο. Αποτελείται από τις πεδιάδες των Τρικάλων, με έκταση 488 τ.χλμ. και της Καλαμπάκας, με έκταση 81 τ.χλμ..

Από την περιοχή του Μετσόβου ξεκινούν τέσσερα μεγάλα ποτάμια της βόρειας και κεντρικής Ελλάδας. Ο Αώος, ο Αραχθός, ο Αχελώος και ο Πηνειός. Τα δύο τελευταία διασχίζουν τον νομό Τρικάλων. Ο Αχελώος, ή αλλιώς Ασπροπόταμος, ξεκινά από το όρος Περιστερί και διασχίζει το ορεινό τμήμα του νομού με νότια κατεύθυνση καθώς χωρίζει την Πίνδο στα δυο⁵. Το δεύτερο ποτάμι, ο Πηνειός, ξεκινά από την ίδια περιοχή με νότια αρχικά και ανατολική ύστερα κατεύθυνση, διασχίζει τις πεδιάδες της Καλαμπάκας και των Τρικάλων και εκβάλλει διαμέσου των Τεμπών στο Αιγαίο πέλαγος⁶. Ο Πηνειός είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Θεσσαλίας καθώς δέχεται σχεδόν όλα τα νερά των Θεσσαλικών όρων.

Το κλίμα της περιοχής είναι ηπειρωτικό. Στα πεδινά το καλοκαίρι έχει μεγάλη ζέση και τον χειμώνα δυνατό κρύο, ενώ συχνές είναι και οι βροχοπτώσεις. Στα πεδινά οι χιονοπτώσεις σπανίζουν τα τελευταία χρόνια. Στα ορεινά το κλίμα και το καλοκαίρι είναι δροσερό έως και ψυχρό κάποιες φορές ενώ το χειμώνα έχουμε έντονο κρύο και χιονοπτώσεις κυρίως κοντά στην Πίνδο.

Η χλωρίδα και η πανίδα του Ν. Τρικάλων χαρακτηρίζεται από αρκετά μεγάλη βιοποικιλότητα, και αυτό οφείλεται στο ότι η περιοχή συνδυάζει ποικιλία κλιματικών και γεωγραφικών συνθηκών, υπάρχουν πεδινές και ορεινές περιοχές όπως αναφέραμε. Η

³ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

⁴ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

⁵ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

⁶ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

ποικιλότητα θα μπορούσε να περιλαμβάνει και υποτροπικά φυτά, αλλά παρόλο που το γεωγραφικό πλάτος της περιοχής βρίσκεται στα όρια της υποτροπικής ζώνης, δεν γειτνιάζει με θάλασσα, και έτσι το κλίμα είναι ηπειρωτικό.

Ολόκληρος ο νομός Τρικάλων περιλαμβάνει αρκετούς χώρους πρασίνου καθώς ως επαρχία έχει εκτάσεις με καλλιέργειες αλλά και δάση. Ωστόσο και η πόλη των Τρικάλων παρότι σύγχρονη, προσπαθεί να διατηρήσει και να δημιουργήσει πράσινους χώρους για τους κατοίκους της. Ένα παράδειγμα είναι οι όχθες του ποταμού Ληθαίου, που έχουν βλάστηση καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Ακόμη, ένα μεγάλο πάρκο πίσω από το μύλο Ματσόπουλου, το μικρό νησάκι του Αγιαμονιώτη ποταμού, περιλαμβάνει 150 δέντρα έπειτα από ενέργειες τόσο των δημοτών όσο και του δήμου.

Η πόλη των Τρικάλων γενικά, παρουσιάζει την εικόνα μιας μοντέρνας πόλης με πολλές καινοτομίες και μεγάλη εξέλιξη. Το ίδιο ακριβώς θέλει να διεκδικήσει και στον τομέα του περιβάλλοντος καθώς, αναζητά διαρκώς τρόπους να γίνει μια πόλη με κλιματική ουδετερότητα, με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος.

3. Ιστορικό Πλαίσιο

Για να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε σωστά τον αρχαιολογικό μας χώρο, σημαντικό είναι να αναφερθούμε στο ιστορικό πλαίσιο της περιοχής. Θα ξεκινήσουμε από την ευρύτερη περιοχή και όλο το νομό Τρικάλων και θα καταλήξουμε στο σημείο ενδιαφέροντος. Φυσικά η Θεσσαλία είναι γνωστό ότι έχει μακράιωνη ιστορία και ότι συμμετείχε σε πολλά ιστορικά και μυθολογικά γεγονότα. Παρακάτω θα δούμε τα σημαντικότερα ώστε να έχουμε μια καλή εικόνα.

Τα αρχαιότερα ευρήματα του νομού Τρικάλων ανάγονται στην μέση παλαιολιθική Εποχή. Εργαλεία και οστά που βρέθηκαν στις όχθες του Πηνειού μαρτυρούν την κατοίκηση του πεδινού τμήματος του νομού 100.000 χρόνια πριν. Επίσης, το γνωστό σπήλαιο της Θεόπετρας στην Καλαμπάκα, εμφανίζει σημάδια κατοίκησης κατά την παλαιολιθική εποχή.

Η πόλη φαίνεται να συμμετείχε στον Τρωικό πόλεμο, στην πλευρά των Ελλήνων, με αρχηγούς τους γιούς του Ασκληπιού, Μαχάωνα και Ποδαλείριο. Οι Θεσσαλοί επικράτησαν πλήρως μετά τον Τρωικό πόλεμο, στον οποίο έλαβαν μέρος από την περιοχή Τρικάλων οι πόλεις Τρίκη , Οιχαλία και Ιθώμη. Η αρχαία Θεσσαλία για να διοικείται καλύτερα είχε χωριστεί σε τέσσερα φυλετικά κράτη, τα οποία ονομάζονταν τετραρχίαι ή τετράδες ή μοίραι⁷. Ένα από τα τέσσερα κράτη ήταν η Ιστιαιώτις, που κατελάμβανε περίπου την περιοχή του σημερινού νομού Τρικάλων, με σπουδαιότερες πόλεις την Τρίκη (σημερινά Τρίκαλα) και το Αιγίνιον (σημερινή Καλαμπάκα). Τα άλλα ήταν η Θεσσαλιώτις (Καρδίτσα), η Πελασγιώτις (Λάρισα) και η Φθία, με σημαντικότερη πόλη τη Φάρσαλο. Το κάθε κράτος διοικούνταν από τον ταγό, ο οποίος εκλεγόταν από μέλη των αρχοντικών οικογενειών και ήταν ισόβιος.

⁷ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

3.1 Χάρτης της Αρχαίας Θεσσαλίας (Σχεδίαση Π. Χρυσοστόμου με βάση το χάρτη του Friedrich Stählin στο βιβλίο «Η αρχαία Θεσσαλία»)

Το 480 π.Χ. οι Θεσσαλοί, μετά την αποτυχία τους να αντιμετωπίσουν τα στρατεύματα του Ξέρξη στα Τέμπη, αναγκάστηκαν να υποταχτούν στους Πέρσες⁸. Μετά τους περσικούς πολέμους, Αθηναίοι και Λακεδαιμόνιοι επιδιώκουν να προσεταιριστούν τους Θεσσαλούς.

Το 352 π.Χ. ενώνεται με τη Μακεδονία του Φιλίππου Β΄. Μετά από συνεχείς μάχες μεταξύ Μακεδόνων και Ρωμαίων, και ενώ ο Φίλιππος Ε΄ και ο γιός του Περσέας προσπαθούν να την κρατήσουν ελεύθερη, κατακτάται τελικά το 168 π.Χ.⁹.

Τους πρώτους αιώνες μετά Χριστόν, η πόλη γνώρισε όλους τους εισβολείς των Βαλκανίων: Γότθους, Ούννους, Σλάβους, Βούλγαρους, Νορμανδούς, Καταλανούς και Φράγκους. Για ένα σύντομο διάστημα γυρνά στη Βυζαντινή αυτοκρατορία. Στις αρχές της 2ης χιλιετίας μ. Χ. η πόλη αναφέρεται για πρώτη φορά με την ονομασία Τρίκαλα ως κομμάτι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Από τον 4ο έως το 15ο αι. μ.Χ., στην περιοχή των Τρικάλων

⁸ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

⁹ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

σημειώνονται σημαντικά ιστορικά γεγονότα και κατ' επέκταση σημαντικές μεταβολές στην οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων της. Η διάδοση και επικράτηση του Χριστιανισμού, η ανάπτυξη του μοναχισμού στην περιοχή των Μετεώρων, οι αλληπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές που αναστάτωσαν την περιοχή και η επικράτηση του φεουδαλικού συστήματος στην κυριότητα και εκμετάλλευση της γης είναι μερικά από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της περιοχής Τρικάλων στον Μεσαίωνα.

Το 1393 οι Τούρκοι εισβάλλουν στην Ανατολική Θεσσαλία και προβαίνουν σε εποικισμό αυτής με Τούρκους από τη Μ. Ασία, ενώ το 1395 προωθούνται προς τα δυτικά και καταλαμβάνουν την πόλη των Τρικάλων, την οποία καθιστούν προχωρημένη στρατιωτική βάση εναντίον των ανυπότακτων κατοίκων της Πίνδου και των Αγράφων. Η κατάκτηση της πεδινής Δυτικής Θεσσαλίας έγινε χωρίς αντίσταση λόγω της ακαταστασίας που επικρατούσε σ' αυτή τον 14ο αι., που βρισκόταν κάτω από διάφορους δυνάστες, καθώς επίσης και λόγω της βαριάς φορολογίας και των καταπιέσεων, οι οποίες είχαν εξαθλιώσει τους ελεύθερους γεωργούς και δουλοπαροίκους. Οι μεγάλες εκτάσεις έπεσαν στα χέρια των Τούρκων και έτσι δημιουργήθηκαν τα πρώτα τσιφλίκια στη Θεσσαλία¹⁰. Από τα πρώτα κιόλας χρόνια της Τουρκοκρατίας στην περιοχή Τρικάλων άρχισαν οι εξεγέρσεις εναντίον του ξένου δυνάστη, οι οποίες συνεχίστηκαν σ' όλη την διάρκεια της μακραίωνης αυτής σκλαβιάς. Οι Θεσσαλοί κλεφταρματολοί έλαβαν μέρος στην μεγάλη εξέγερση του 1770, την οποία όμως κατέπνιξαν ισχυρές δυνάμεις Τουρκαλβανών¹¹.

Το 1881 με τη Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης, η πόλη περνά στην ελληνική κυριαρχία μαζί με την υπόλοιπη Θεσσαλία και την Ήπειρο. Στις αρχές του 20ου αιώνα, τα Τρίκαλα είχαν βασικό ρόλο στις αγροτικές κινητοποιήσεις εναντίον των τσιφλικιάδων¹².

Τον Οκτώβριο του 1940 τα Τρίκαλα βρέθηκαν και πάλι μέσα στη δίνη του πολέμου. Το 5ο Σύνταγμα Πεζικού Τρικάλων μαζί με το 51ο Σ.Π. θα διαδραματίσει και τώρα καίριο ρόλο κρατώντας την άμυνα της χώρας έναντι των Ιταλικών δυνάμεων στα βουνά της Πίνδου κατά τις πρώτες και πιο δύσκολες ημέρες της εισβολής, ανατρέποντας έτσι τα σχέδια των Ιταλών και αλλάζοντας κυριολεκτικά την πορεία του πολέμου. Όμως, το 5ο Σ.Π. αναγκάστηκε να υποχωρήσει τον Απρίλιο του 1941, ύστερα από μεγάλη εχθρική επίθεση, ενόσω η κατάσταση έπαιρνε άλλη τροπή λόγω της επέμβασης του γερμανικού στρατού.

¹⁰ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

¹¹ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

¹² Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 5ο Σ.Π. ξεκίνησαν την στρατιωτική τους πορεία οι Γ. Κονδύλης, Ν. Πλαστήρας, Στ. Γονατάς, Σ. Σαράφης κ.ά.¹³.

Αρχαία Τρίκκη

Η αρχαία πόλη της Τρίκκης βρίσκεται ακριβώς κάτω από τη σημερινή πόλη των Τρικάλων και ιδρύθηκε περίπου το 3000 π.Χ.. Το γεγονός αυτό μαρτυρά και τη συνεχή κατοίκηση της περιοχής. Λέγεται πως πήρε το όνομά της από την νύμφη Τρίκκη που ήταν αδερφή του Πηνειού, ή για άλλους κόρη του Ασώπου. Στην αρχαιότητα υπήρξε σημαντικό κέντρο¹⁴. Εκεί γεννήθηκε και έζησε ο Ασκληπιός, ο οποίος ήταν και βασιλιάς της πόλης. Μάλιστα, εκεί βρισκόταν το αρχαιότερο και σημαντικότερο, όπως λέγεται, Ασκληπιείο της εποχής.

3.2 Αργυρό νόμισμα της νύμφης Τρίκκης από το Βρετανικό μουσείο

Η πρωιμότερη κατοίκηση του χώρου που επιβεβαιώνεται ανασκαφικά χρονολογείται στην Εποχή του Χαλκού¹⁵. Κατά τη μυκηναϊκή εποχή, αποτέλεσε την πρωτεύουσα

¹³ Θ. Νήμας, ΤΡΙΚΑΛΑ – ΚΑΛΑΜΠΑΚΑ - ΜΕΤΕΩΡΑ – ΠΙΝΔΟΣ – ΧΑΣΙΑ, Θεσσαλονίκη, 1987

¹⁴ Φ. Ντάσιος, Ακρόπολη αρχαίας και μεσαιωνικής Τρίκκης (φρούριο), Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών

¹⁵ ΛΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Τρίκκης ("Ασκληπιείο") Τρικάλων, ΥΠΠΟΑ

βασιλείου. Η αναφορά μάλιστα, της Τρίκκης στον Ομηρικό Κατάλογο των Νεών υποδηλώνει την ύπαρξη μυκηναϊκού κέντρου, αφού η πόλη συμμετείχε στην εκστρατευτική δύναμη με τριάντα πλοία και αρχηγούς τους δύο γιους του Ασκληπιού, τον Μαχάονα και τον Ποδαλείριο¹⁶. Αργότερα, ήταν το κέντρο του κράτους της Εστιαιώτιδας. Η πόλη συνεχίζει την κατοίκησή της και στους μετέπειτα χρόνους. Ύστερα από τους Περσικούς πολέμους αρχίζει να κόβει δικά της νομίσματα.

Η πορεία της πόλης συνεχίζει όπως είδαμε και παραπάνω για ολόκληρο τον νομό Τρικάλων. Να σημειώσουμε μόνο τα παρακάτω αξιοσημείωτα στοιχεία που αφορούν την πόλη της Τρίκκης.

Το 1839 και μετά από μια περίοδο έντονης παρακμής η πόλη τελικά κατακτάται από τους Οθωμανούς. Αποτελεί σημαντικό πνευματικό κέντρο, καθώς για ένα μεγάλο μέρος της Τουρκοκρατίας, λειτούργησε εκεί η Σχολή Τρίκκης (και αργότερα Ελληνική Σχολή) στην οποία δίδαξαν γνωστοί διδάσκαλοι της εποχής. Στις αρχές του 20ου αιώνα, τα Τρίκαλα είχαν βασικό ρόλο στις αγροτικές κινητοποιήσεις εναντίον των τσιφλικάδων. Η πόλη υπέστη πολύ σοβαρή καταστροφή το 1907, όταν όλα τα γύρω ποτάμια, ο Ληθαίος, ο Αγαμονιώτης, ο Κουμέρκης, και ο Σαλαμπριάς, φούσκωσαν, με αποτέλεσμα ο κάμπος να μετατραπεί σε λίμνη. Άνθρωποι και ζώα έχασαν την ζωή τους λόγω της πλημμύρας ενώ δεν έλειψαν και οι υλικές καταστροφές. Τέλος, την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης, η πόλη αποτέλεσε ιδιαίτερο πεδίο δράσης.

¹⁶ Φ. Ντάσιος, Ακρόπολη αρχαίας και μεσαιωνικής Τρίκκης (φρούριο), Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών

4. Πηγές

Η ύπαρξη της πόλης της Τρίκκης μαρτυράται για πρώτη φορά από το Όμηρο και πιο συγκεκριμένα στη ραψωδία Β΄ και Δ΄ της Ιλιάδας, όπου αναφέρεται η συμμετοχή της πόλης στον Τρωικό πόλεμο¹⁷. Στην συνέχεια, απαντάται στους αρχαίους συγγραφείς. Από τον Διόδωρο, ο οποίος αναφέρει πως δεν επιτρέπεται η κάθοδος στους εξόριστους της Τρίκκης και της Φαρκαδόνας¹⁸. Ο Πτολεμαίος, ονομάζει την πόλη αυτή Μακεδονική, ενώ ο Λίβιος υποστηρίζει πως είναι η πρώτη πόλη της Θεσσαλίας, από την οποία κατέβηκε ο Φίλιππος ο Ε΄. Ακόμη την ονομάζει οχυρή πόλη καθώς πάντα προσελκύει τους κατακτητές. Αργότερα, ο Στράβων, ο γεωγράφος, αναφέρεται σε αυτήν υποστηρίζοντας ότι εκεί υπάρχει το αρχαιότερο και επιφανέστερο Ασκληπιείο¹⁹. Αλλά και κατά τα Βυζαντινά χρόνια, επί Ιουστινιανού, ο Προκόπιος την ονομάζει Τρικκάτη και αναφέρει πως ανοικοδομήθηκε μετά τις καταστροφές των βαρβαρικών επιδρομών²⁰. Τέλος, τον 12ο αι. η Άννα Κομνηνή, αναφέρει για πρώτη φορά την πόλη με την ονομασία Τρίκαλα²¹.

¹⁷ Π. Καστριώτου, Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο, Αθήνα, 1903

¹⁸ Π. Καστριώτου, Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο, Αθήνα, 1903

¹⁹ Φ. Ντάσιος, Ακρόπολη αρχαίας και μεσαιωνικής Τρίκκης (φρούριο), Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών

²⁰ Π. Καστριώτου, Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο, Αθήνα, 1903

²¹ Φ. Ντάσιος, Ακρόπολη αρχαίας και μεσαιωνικής Τρίκκης (φρούριο), Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών

5. Ασκληπιός και αρχαία Ασκληπιεία

Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ασκληπιός ήταν γιος του Απόλλωνα και της Κορωνίδας²². Ως επικρατέστερη χρονολογία γέννησής του υπολογίζεται το έτος 1240 π.χ.. Ο τόπος γέννησης του δεν είναι γνωστός, καθώς αμφισβητείται από τις αρχαίες πηγές. Σύμφωνα με τον Στράβων γεννήθηκε στη Τρίκκη (σημερινά Τρίκαλα), ενώ σύμφωνα με τον Πίνδαρο στη Λακέρεια πατρίδα της μητέρας του. Θεωρείται ότι ήταν ο πρώτος γιατρός. Είχε μάθει να ασκεί την ιατρική και να θεραπεύει τους αρρώστους. Ο Ασκληπιός μαθήτευσε κοντά στον κένταυρο Χείρωνα και γνώρισε τη χρήση των ιαματικών βοτάνων στο Πήλιο. Ύστερα από τη μαθητεία του αυτή στο σοφό Πηλιορείτη συγκέντρωσε τα πρώτα ιαματικά βότανα από το όρος Κερκέτιο, σημερινό Κόζιακα, των οποίων η συσκευασία και κατεργασία παρέμενε μυστική και ξένη για κάθε θνητό. Το σύμβολό του ήταν το φίδι, γύρω από τη ράβδο, το οποίο απεικονίζεται σε πολλά αγάλματά του ενώ έχει επικρατήσει μέχρι σήμερα ως σύμβολο της ιατρικής²³. Το φίδι συμβολίζει τη μακροβιότητα και την ανανέωση επειδή τα φίδια αναζωογονούνται χάνοντας το δέρμα τους. επίσης, το φίδι για τους αρχαίους είναι το ζώο που ζει και πάνω και μέσα στη Γη και παρουσιάζει χθόνια χαρακτηριστικά²⁴. Η ράβδος από την άλλη συμβολίζει την ανακούφιση των πασχόντων που δέχονται την θεραπεία. Ο Ασκληπιός ανήκε στις παρήγορες θεότητες και είχε την δύναμη να θεραπεύει αρρώστους και να παρατείνει τη ζωή τους. Αυτός του ο ρόλος είχε μεγάλη σημασία για την εξάπλωση της φήμης του.

5.1 Άγαλμα του Ασκληπιού

²² Σ. Ιακωβίδη, Μυκίνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

²³ Σ. Μαρκέτος Τα Ασκληπιεία της Αρχαίας Ελλάδας, 1997 (Διασκευή)

²⁴ Σ. Ιακωβίδη, Μυκίνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

Το πρώτο Ασκληπιείο θεωρείται ότι δημιουργήθηκε στην αρχαία Τρίκκη, όπου ζούσε ο Ασκληπιός, και αποτελούσε το μέρος όπου ασκούσε την τέχνη της ιατρικής. Βέβαια, απέκτησε πολύ γρήγορα μεγάλη φήμη η οποία ξεπερνούσε τα όρια της αρχαίας Τρίκκης. Για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκαν ιερά Ασκληπιεία σε ολόκληρη την Ελλάδα αλλά και εκτός αυτής. Τα Ασκληπιεία αριθμούν περίπου 300 στον ελλαδικό χώρο και τα πιο ξακουστά ήταν, σύμφωνα με τον Στράβωνα, της Τρίκκης, όπου πρωτοεμφανίστηκε η λατρεία του θεού της Ιατρικής, της Συκιωνίας εν Τιτάνη, της Τιθορέας εν Φωκίδι, της Επιδαύρου, του οποίου θεωρούνται κλάδοι τα Ασκληπιεία των Αθηνών, της Κω, της Κνίδου, της Μεγαλοπόλεως, της Δήλου, της Κυλλήνης, των Κεχρεών, όπου υπήρχε και πηγή ιαματικών λουτρών αλλά και το διάσημο, κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους, της Περγάμου στη Μ. Ασία.

Στην Αρχαία Ελλάδα λοιπόν, τα Ασκληπιεία δεν αποτελούσαν αμιγώς λατρευτικούς χώρους του Ασκληπιού, αλλά και θεραπευτικά κέντρα. Τα Ιερά θεραπευτήρια οικοδομούνταν κοντά σε πηγές. Τα κύρια χαρακτηριστικά των Ασκληπιείων ήταν τα όμορφα άλση με ανοικτούς ορίζοντες, οι πηγές με διαυγή μεταλλικά νερά για πόση και ιαματικά λουτρά, οι ναοί, τα ιατρεία, κάποιες ιδιαίτερες κατοικίες, χώροι κατάκλισης, θέατρα, γυμνάσια κ.α.. όλα αυτά συνέθεταν ένα περιβάλλον που από μόνο του επιδρούσε θεραπευτικά και σε συνδυασμό με τους κανόνες υγιεινής που εφαρμόζονταν, τους καθαρμούς και την ιερουργική θεραπευτική δράση των ιατρών είχαν το μέγιστο θεραπευτικό αποτέλεσμα. Κύριο χαρακτηριστικό των Ασκληπιείων αποτελεί επίσης το Άβατον, ή αλλιώς εγκοιμητήριο, όπου κατακλίνονταν οι ασθενείς περιμένοντας τη θεραπεία του θεού..

Τα αρχαία Ασκληπιεία δεν είχαν καμία σχέση με αυτό που σήμερα ονομάζουμε νοσοκομεία. Ιερείς-θεραπευτές παρείχαν ιαματική βοήθεια σε ασθενείς κυρίως ψυχοσωματικών διαταραχών²⁵. Οι θεραπείες αυτές είχαν συγκεκριμένο τελετουργικό που έπρεπε να ακολουθηθεί. Οι ιερείς-θεραπευτές υποδέχονταν όσους επισκέπτονταν τα Ασκληπιεία. Ο άρρωστος εξεταζόταν και στη συνέχεια υποβαλλόταν σε συγκεκριμένη δίαιτα, η οποία πολλές φορές συνδυαζόταν με νηστεία που ήταν η πιο ασφαλής και πιο παλιά μέθοδος για να πλησιάσει τον θεό ο άνθρωπος²⁶. Στο προκαταρκτικό στάδιο της θεραπείας στα Ασκληπιεία, ο άρρωστος κατανάλωνε χυμούς από διάφορα βότανα. Όσο διάστημα διαρκούσε αυτό το στάδιο, έκανε περιπάτους στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο για να ηρεμήσει. Συνομιλούσε με τους ανθρώπους του ιερού, οι οποίοι δεν παρέλειπαν να του διηγούνται τα προηγούμενα θαύματα, με τα οποία ο Ασκληπιός θεράπευσε πιστούς, αλλά και

²⁵ Σ. Μαρκέτος Τα Ασκληπιεία της Αρχαίας Ελλάδας, 1997 (Διασκευή)

²⁶ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

να του δείχνουν επιγραφές που περιέγραφαν τις θεϊκές επεμβάσεις. Έτσι κι αλλιώς, ο άρρωστος είχε την ευκαιρία να διαπιστώσει την ευεργετική δράση του Ασκληπιείου και από τα διάφορα δώρα, συνήθως αγάλματα, που στόλιζαν τον χώρο και αποτελούσαν προσφορές γιατρεμένων. Στο στάδιο αυτό περιλαμβάνονταν επίσης, ασκήσεις, μαλάξεις και εξαγνιστικά λουτρά, καθώς το νερό έπαιζε καθοριστικό ρόλο²⁷. Για τον λόγο αυτό όλα τα Ασκληπιεία βρίσκονταν κοντά σε πηγές και διέθεταν εγκαταστάσεις για τη χρήση του νερού. Κάποιοι από τους ασθενείς θεραπεύονταν σε αυτή τη φάση και δεν χρειαζόταν να περάσουν στην κυρίως θεραπεία που βασιζόταν στην «εγκοίμηση». Για τους υπόλοιπους, όλες αυτές οι διαδικασίες προετοιμασίας, ενίσχυαν την εμπιστοσύνη των ανθρώπων προς τους θεραπευτές και τις ιαματικές ικανότητες του μέρους²⁸. Φυσικά σε αυτό, βοηθούσε και το περιβάλλον όπου υπήρχε υγιεινό κλίμα, πλούσια βλάστηση, άφθονα ύδατα αλλά και μεγαλοπρεπείς ναοί²⁹.

Τελικά, σε «εγκοίμηση» υποβάλλονταν ασθενείς κατόπιν αυστηρής επιλογής και αμέσως μετά την προετοιμασία που αναφέρθηκε, την παραμονή της εγκοίμησης ο υποψήφιος λουζόταν με θαλασσινό νερό και λάμβανε μέρος στις θυσίες. Έπειτα οδηγούνταν στο ναό, όπου έψαλλαν ύμνο προς τον Ασκληπιό, ενώ στη συνέχεια του προσέφεραν τροφή και ποτά μεθυστικά. Μετά από όλα αυτά, οι ασθενείς περνούσαν την νύχτα τους στο άβατον, όπου κοιμόντουσαν πάνω στο δέρμα θυσιασμένου ζώου. Έσβηναν τα φώτα, ευχάριστες οσμές και αναθυμιάσεις γέμιζαν την ατμόσφαιρα, επικρατούσε σιγή και τρόμος ομαδικός των ασθενών που περίμεναν τον ιατρό θεό να τους θεραπεύσει. Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα, εμφανίζονταν οι άνθρωποι του ιερού υποδύμενοι τον θεό προχωρώντας τελετουργικά και εξετάζοντας τους ικέτες και ορίζοντας τη διαδικασία θεραπείας που πρέπει να ακολουθηθεί.

²⁷ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

²⁸ Σ. Μαρκέτος Τα Ασκληπιεία της Αρχαίας Ελλάδας, 1997 (Διασκευή)

²⁹ Σ. Μαρκέτος Τα Ασκληπιεία της Αρχαίας Ελλάδας, 1997 (Διασκευή)

5.2 Αναπαράσταση της τελετής της εγκοίμησης

Φυσικά, δεν έλειπαν οι χειρουργικές και φαρμακευτικές επεμβάσεις, όμως η θεραπευτική στο Ασκληπιείο, στηριζόταν κυρίως στην επικοινωνία του θεού με τον άνθρωπο³⁰. Η αυθυποβολή και η πίστη έπαιζαν κυρίαρχο ρόλο στην όλη υπόθεση³¹. Κατά κάποιον μυστηριώδη τρόπο, σε πάρα πολλές περιπτώσεις, οι ασθενείς γίνονταν καλά. Η επαφή των ανθρώπων με το υπερφυσικό είχε άμεσα και εντυπωσιακά αποτελέσματα κυρίως στους ανθρώπους που έπασχαν από ψυχογενείς ή νευρογενείς παθήσεις³². Η σύγχρονη ιατρική επιστήμη δεν έχει ακόμα εξηγήσει τον τρόπο με τον οποίο ο εγκέφαλος «πείθει» το σώμα.

Συμπερασματικά, η θεραπευτική ικανότητα στα Ασκληπιεία, στηριζόταν κυρίως στην εμπειρία του αρρώστου από την άμεση επαφή του με το υπερφυσικό. Αυτό μάλιστα δρούσε κυρίως στις ψυχογενείς και νευρογενείς παθήσεις³³. Φυσικά, οι θεραπείες δεν προσφέρονταν χωρίς πληρωμή, αντιθέτως αυτή ήταν και πολύ μεγάλη³⁴. Από τον 5^ο αι. π.Χ. μάλιστα, καθιερώθηκε πανελλήνια γιορτή, που ονομαζόταν “Ασκληπιεία”, και αποτελούνταν από αγώνες, θεατρικές παραστάσεις και αθλητικούς αγώνες που γινόταν κάθε τέσσερα χρόνια³⁵.

³⁰ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

³¹ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

³² Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

³³ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

³⁴ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

³⁵ Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

Η λατρεία του Ασκληπιού λοιπόν ξεκίνησε από την Θεσσαλία και την Πελοπόννησο. Στην συνέχεια, επεκτάθηκε σε ολόκληρη τη μεσόγειο και τη Μικρά Ασία. Αξιοσημείωτο για την επιρροή του είναι το γεγονός ότι τον θεραπευτή Ασκληπιό διαδέχτηκαν στην χριστιανική θρησκεία πολλοί άγιοι θεραπευτές: Οι Άγιοι Ανάργυροι και ο όσιος Υπάτιος ο Θεραπευτής, θεραπευτές κάθε αρρώστιας.

6. Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων Ασκληπιείων

Πριν προχωρήσουμε στο ιστορικό των ερευνών του μνημειακού συνόλου, και καθώς μιλάμε για τα αρχαία ασκληπιεία είναι σημαντικό να αναφέρουμε την ύπαρξη του Διεθνούς Δικτύου Αρχαίων Ασκληπιείων.

Ο δήμος Επιδαύρου, ο δήμος Κω, και ο δήμος Τρικκαίων, που έχουν και άμεση σχέση με τα Ασκληπιεία, ιδρύουν το 2018 το Δίκτυο με τη συμμετοχή του Υπουργείου Πολιτισμού, του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Διεθνούς Ιπποκράτειου Ιδρύματος Κω. Το 2019, επισφραγίζεται η διεθνοποίηση του με τη συνεργασία των Δήμων Αθηναίων, Ρώμης, Μασσαλίας και Πάφου³⁶.

Στόχος του Δικτύου αυτού είναι να προωθήσει τις έρευνες για τα αρχαία Ασκληπιεία και την αρχαία ιατρική αλλά και να αναδειχθεί η αξία της πολιτισμικής κληρονομιάς του Ασκληπιού μέσω ενοποιημένων και διεθνών δράσεων³⁷. Συνεπώς μέσω της ανάδειξης αυτής, αποσκοπεί και στην αύξηση του ποιοτικού και ιατρικού τουρισμού³⁸. Ακόμη, προτείνει την ανταλλαγή επιστημονικής γνώσης μέσω της φιλοξενίας φοιτητών ιατρικής³⁹. Επιθυμεί λοιπόν, να στραφεί σε ένα άλλο κοινό πιο επιστημονικό και εξειδικευμένο. Τέλος, μέσω της διεθνοποίησης, προσπαθεί να γνωστοποιήσει το Δίκτυο σε ολόκληρη τη Μεσόγειο καθώς και να εντάξει σε αυτό δήμους της Μεσογείου που διαθέτουν Ασκληπιεία ώστε να διευρυνθεί το φάσμα του και η επιρροή του.

Κλείνοντας, το Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων Ασκληπιείων, είναι ένα σημαντικό εργαλείο για την προσπάθεια ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Τρίκκης. Στην δεύτερη φάση της παρούσας μελέτης, θα εξετάσουμε πως μπορούμε να το χρησιμοποιήσουμε αφού πρώτα γίνουν οι απαραίτητες εργασίες στον αρχαιολογικό χώρο.

³⁶ Ν. Βατόπουλος Τα Ασκληπιεία συνδέονται πλέον διεθνώς, Η Καθημερινή, 2019

³⁷ «Οι Δρόμοι της Ίασης» – Εκδήλωση του Διεθνούς Δικτύου Αρχαίων Ασκληπιείων, Διάζωμα, 2019

³⁸ Ν. Βατόπουλος Τα Ασκληπιεία συνδέονται πλέον διεθνώς, Η Καθημερινή, 2019

³⁹ Ν. Βατόπουλος Τα Ασκληπιεία συνδέονται πλέον διεθνώς, Η Καθημερινή, 2019

7. Ιστορικό Ερευνών

Οι έρευνες οι οποίες διενεργήθηκαν για την αποκάλυψη των ευρημάτων του σημερινού αρχαιολογικού χώρου της Τρίκκης στο κέντρο της πόλεως και συγκεκριμένα βόρεια της οδού Βασ. Κων/νου (Σαράφη) και ανατολικά ακριβώς πίσω από το μητροπολιτικό ναό του Αγ. Νικολάου ήταν όχι μόνο περίπλοκες, αλλά και μακροχρόνιες. Οι αρχαιολόγοι που ανέλαβαν την έρευνα του χώρου ήρθαν αντιμέτωποι με ιδιαίτερες δυσκολίες, κυρίως στην εύρεση της κατάλληλης τοποθεσίας, καθώς οι πηγές ήταν ανεπαρκείς ως προς αυτό το κομμάτι.

Μετά την αποκάλυψη του Ασκληπιείου της Επιδαύρου, στα τέλη του 19^{ου} αι., το ενδιαφέρον στράφηκε στη ανακάλυψη και άλλων Ασκληπιείων στην Ελλάδα. Με έναυσμα τις μαρτυρίες αρχαίων πηγών, κυρίως του Στράβωνα ο οποίος χαρακτήριζε το Ασκληπιείο της Τρίκκης ως το αρχαιότερο και επιφανέστερο⁴⁰, επιγραφικών μαρτυριών και αναφορών μεταγενέστερων περιηγητών οι ερευνητές άρχισαν τις προσπάθειες εντοπισμού του. Συγκεκριμένα, το 1892 μέλη του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Ελλάδα με επικεφαλής τους J. Ziehen και W. Amelung κατέφθασαν στα Τρίκαλα, για να ξεκινήσουν την έρευνά τους. Αφετηρία της έρευνας αποτέλεσε η θέση “Γούρνα”, που βρίσκεται στην αριστερή όχθη του Ληθαίου και νοτιοδυτικά του Βυζαντινού κάστρου των Τρικάλων. Κατά την διεξαγωγή της έρευνας συγκέντρωσαν ευρήματα ρωμαϊκής εποχής, όπως ένα πήλινο ειδώλιο τελεσφόρου, αλλά και ορισμένα χάλκινα αντικείμενα που ενδεχομένως να χρησιμοποιούνταν ως ιατρικά εργαλεία, ευρήματα τα οποία συσχετίστηκαν με τη λατρεία του Ασκληπιού και θεωρήθηκαν ότι προέρχονταν από το Ιερό του.⁴¹ Βασισμένοι στα αρχαία αυτά ευρήματα, στην παρουσία ορισμένων αρχαίων αρχιτεκτονικών μελών, αλλά και στην ύπαρξη πηγαίων νερών στο χώρο οι Γερμανοί ερευνητές υποστήριξαν πως στις μεσημβρινές κλιτείες της Ακρόπολης και στην αριστερή όχθη του Ληθαίου βρισκόταν το Ασκληπιείο της Τρίκκης. Φυσικά, τόσο τα επιχειρήματα, όσο και τα ευρήματά τους δεν αρκούσαν για την απόδειξη της αποκάλυψης της τοποθεσίας του Ιερού Ασκληπιείου.⁴²

Οι έρευνες συνεχίστηκαν από τον Π. Καστριώτη με δαπάνες του Δήμου Τρικκαίων. Το 1902 ο Έφορος Αρχαιοτήτων ξεκίνησε μία σειρά τοπογραφικών και ανασκαφικών ερευνών για τον Ιερό χώρο της Τρίκκης. Αρχικά, διεξήγαγε ανασκαφές σε διάφορα ιδιωτικά οικόπεδα δεξιά του Ληθαίου στα οποία κατόρθωσε να εντοπίσει ένα νεκροταφείο ρωμαϊκής εποχής, συνέχισε την ανασκαφική του δραστηριότητα στο προαύλιο της Εκκλησίας των

⁴⁰ Στράβων, Θ' 437.20.

⁴¹ Π. Καστριώτης, *Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο*, Αθήνα, 1903, 14.

⁴² Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», *Τρικαλινά* 8, 1988, 179.

Αγίων Αναργύρων και ύστερα προχώρησε σε μία περιοχή 100 μέτρα μακριά από την αριστερή όχθη του Ληθαίου και 200 μέτρα από την Ακρόπολη. Εκεί πραγματοποίησε την βασική ανασκαφική του εργασία, καθώς μάλιστα κατόρθωσε να εντοπίσει σε βάθος δύο μέτρων ένα ψηφιδωτό δάπεδο, ενώ στην πορεία σε βάθος τριών μέτρων ανακάλυψε έναν ισοδομικό τοίχο του δαπέδου αποτελούμενο από μαρμάρινες πλάκες, όπως ακριβώς είχε βρεθεί όμοιος τοίχος στο Ασκληπιείο της Επιδαύρου. Ο Π. Καστριώτης έφτασε στο συμπέρασμα πως το κτίριο που αποκάλυψε ταυτιζόταν με ένα κατεστραμμένο άβατο του ναού, έναν χώρο του Ασκληπιείου της Τρίκκης στον οποίο παρέμεναν οι ασθενείς κατά τη διάρκεια της θεραπείας τους.⁴³ Μάλιστα, ο αρχαιολόγος κατά την έρευνά του συνέλεξε ποικίλα αρχαιολογικά ευρήματα, όπως αναθηματικά ανάγλυφα, γλυπτά και επιγραφές τα οποία και συγκέντρωσε στο κτίριο της Νομαρχίας των Τρικάλων ιδρύοντας έτσι το 1902 την Αρχαιολογική Συλλογή Τρίκκης.

Η ερμηνεία του συνόλου που αποκάλυψε ο Π. Καστριώτης αμφισβητήθηκε το 1915 από τον Α. Αρβανιτόπουλο, ο οποίος εξέφρασε αμφιβολίες για την θέση του Ασκληπιείου της Τρίκκης, καθώς θεωρούσε ότι ο τοίχος που ανακαλύφθηκε υπήρξε απλώς ένα ανάλημμα αρχαίου τείχους.⁴⁴ Στη συνέχεια, ο ίδιος διατύπωσε μία άποψη η οποία προσέγγιζε περισσότερο τα επιχειρήματα των Γερμανών ερευνητών του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου. Θεώρησε ως πιο πιθανή τοποθεσία του Ασκληπιείου τον χώρο του Ιερού Ναού του Αγίου Στεφάνου, στην αυλή του οποίου ανακαλύφθηκαν ενεπίγραφες στήλες και αρχαίο οικοδομικό υλικό. Ωστόσο, ο Π. Καστριώτης εξακολουθούσε το 1918 να υποστηρίζει την αρχική του άποψη περί της θέσης του Ασκληπιείου της Τρίκκης, μία άποψη η οποία διαψεύστηκε το 1956, ύστερα από ανασκαφές του Δ. Θεοχάρη, οι οποίες αποκάλυψαν ότι στην ουσία επρόκειτο για ερείπια ενός βαλανείου της ρωμαϊκής περιόδου.⁴⁵

Στη συνέχεια, το 1958, το 1964 και το 1965 ο Δ. Θεοχάρης προχώρησε στην διεξαγωγή ανασκαφικών τομών σε δρόμους, κοινόχρηστους και ιδιωτικούς χώρους, με στόχο την επίτευξη της ανεύρεσης της τοποθεσίας του Ασκληπιείου. Φυσικά, ο ίδιος ο Δ. Θεοχάρης αναγνώριζε τη δυσκολία εντοπισμού και εξακρίβωσης του Ιερού, καθώς η συνεχής κατοίκηση της πόλης ανά τις ιστορικές περιόδους, αλλά και η χρήση του ιδιαίτερα εύθραυστου οικοδομικού υλικού του μαλακού υποπράσινου ψαμμόλιθου, έναντι του μαρμάρου καθιστούσαν δύσκολη την ανεύρεση αρχαίων ενδείξεων. Λαμβάνοντας, ωστόσο,

⁴³ Π. Καστριώτης, *Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο*, Αθήνα, 1903, 27.

⁴⁴ Απ. Αρβανιτόπουλος, *Ανασκαφαί και έρευναι εν Θεσσαλία*. ΠΑΕ: 169, 1915.

⁴⁵ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», *Τρικαλινά* 8, 1988, 180.

σοβαρά υπόψη του στοιχεία της τοποθεσίας, όπως ήταν η στρατηγική και συγκοινωνιακή της σπουδαιότητα, η ύπαρξη οχυρωμένης Ακρόπολης, αλλά και η παρουσία του Ληθαίου ποταμού⁴⁶ ξεκίνησε ανασκαφικές έρευνες μέσω των οποίων εντόπισε σε βάθος δύο μέτρων τμήματα από ελληνιστικά και ρωμαϊκά κτίρια, τα οποία αποδόθηκαν στο Ασκληπιείο της Τρίκκης. Μάλιστα, σε κάποιες από τις ανασκαφικές τομές ο αρχαιολόγος προχώρησε την έρευνά του σε μεγάλα βάθη διακρίνοντας από τα δύο μέχρι και τα τέσσερα περίπου μέτρα αδιατάραχτες όλες τις περιόδους των ιστορικών χρόνων από τα Γεωμετρικά έως και τα κλασικά χρόνια, ενώ από τα τέσσερα μέχρι και τα πέντε περίπου μέτρα βάθος εντοπίστηκαν στρώματα από την Πρώιμη εποχή του Χαλκού μέχρι και τα Μυκηναϊκά χρόνια.⁴⁷

Η προσπάθεια επισήμανσης του Ιερού του Ασκληπιού στην περιοχή της Τρίκκης συνεχίστηκε, ύστερα από την δράση του Δ. Θεοχάρη, με ανασκαφές κυρίως εντός ιδιωτικών οικοπέδων της ΙΕ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων της Λάρισας με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ενιαίου αρχαιολογικού χώρου. Με τις συγκεκριμένες ανασκαφικές δραστηριότητες το 1976 εντοπίστηκε στον χώρο μία ελληνιστική στοά, αλλά και τμήμα ενός ρωμαϊκού λουτρού, ευρήματα που είχαν ήδη αποκαλυφθεί στο παρελθόν, ενώ το 1978 εντοπίστηκε στο βορειοανατολικό τμήμα η συνέχεια του προαναφερθέντος ρωμαϊκού λουτρού. Έπειτα, το 1979 οι αρχαιολόγοι διέκριναν την συνέχεια του ελληνιστικού κτιρίου, που είχε ήδη αποκαλύψει ο Θεοχάρης, και το 1985 με περαιτέρω ανασκαφικές έρευνες στο οικόπεδο εντοπίστηκε μεγάλη έκταση ελληνιστικής πεσσοστοιχίας, αλλά και λίγα μέτρα μακριά από το ναό του Αγίου Νικολάου ένα τμήμα ενός βυζαντινού ναού, μίας βυζαντινής τρίκλιτης βασιλικής. Τέλος, το 1987 στο μεγάλο ελληνιστικό κτίριο πραγματοποιήθηκαν λεπτομερείς έρευνες, ώστε να διερευνηθούν οι διάφορες οικοδομικές φάσεις του, να διατυπωθεί μία ακριβής χρονολόγησή του, αλλά και να καταστεί εφικτή η πλήρης αναγνώριση της καταγωγής του κτιρίου. Συγχρόνως, ο σχεδιαστής αρχαιολογικής υπηρεσίας Π. Γκένας συγκέντρωσε και αναπαράστησε μέσω σχεδίων όλα τα κτιριακά ευρήματα, τόσο των παλιών, όσο και των νέων ερευνών.⁴⁸

Συμπερασματικά, οι μακροχρόνιες και πολυετείς αρχαιολογικές ανασκαφές έδειξαν ότι ο χώρος του Ασκληπιείου βρίσκεται στην ανατολική πλευρά από τη Μητρόπολη των Τρικάλων, τον Άγιο Νικόλαο, και οδήγησαν στην αποκάλυψη τμημάτων οικοδομημάτων από το σημερινό απαλλοτριωμένο αρχαιολογικό χώρο της πόλης. Τα τμήματα αυτά φαίνεται να

⁴⁶ Δ.Ρ. Θεοχάρης, *Ανασκαφάι και Έρευναι εν Τρίκκη*, ΠΑΕ: 12, 1958, 5.

⁴⁷ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», *Τρικαλινά* 8, 1988, 181. Βλ. και Δ.Ρ. Θεοχάρης, *Αρχαιότητες και μνημεία Θεσσαλίας: Επανεκθετικά έργασια*. Μουσείον Βόλου, 1963, 247-248.

⁴⁸ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», *Τρικαλινά* 8, 1988, 182.

ανήκουν στην πόλη των ύστερων ελληνιστικών και των πρώιμων Ρωμαϊκών χρόνων και πρόκειται στην ουσία για ένα κτίριο με ψηφιδωτά δάπεδα, ένα στωικό κτίριο ή αλλιώς στοά, ένα λουτρό, οικοδομήματα στα οποία αναγνωρίστηκε από τους ανασκαφείς ένας δημόσιος χαρακτήρας, και ένας μικρός βυζαντινός ναός.⁴⁹

⁴⁹ ΛΔ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Ασκληπιείο της αρχαίας Τρίκκης, 2016.

8. Περιγραφή του Μνημειακού Συνόλου

8.1 Κάτοψη αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Τρίκκης

Στον αρχαιολογικό χώρο για τον οποίο συζητήσαμε και παραπάνω, οι ανασκαφές πραγματοποιήθηκαν σταδιακά σε ιδιωτικά οικόπεδα από το 1902 ως το 1992 και είχαν σωστικό κυρίως χαρακτήρα. Εντοπίζονται τρία κτίρια ελληνιστικών και πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων και ένα που ανήκει στη βυζαντινή περίοδο. Συγκεκριμένα, ένα κτίριο με ψηφιδωτά, μια στοά, ένα λουτρό και τα κατάλοιπα ενός χριστιανικού ναού.

Ελληνιστικό κτίριο:

Στη βόρεια πλευρά του αρχαιολογικού χώρου βρίσκεται το ελληνιστικό κτίριο η κατασκευή του οποίου ανάγεται στο πρώτο μισό του 1ου αι. π.Χ. Πρόκειται για ένα δρομικό κτίριο με κατεύθυνση από ΝΔ προς ΒΑ και διαστάσεις 45,40×12,70 μέτρα. Οι τοίχοι του αποτελούνταν από ψαμμιτολιθικούς κυβόλιθους και ανωδομή από ωμές πλίνθους που συνδέονταν μεταξύ τους με λάσπη. Το οικοδόμημα είναι θεμελιωμένο σε παράλληλη διάταξη με τη στοά, που θα μελετήσουμε στη συνέχεια, με την οποία και είναι σύγχρονο. Συγκεκριμένα, τα δύο κτίρια έχουν τη μορφή παράλληλων νησίδων του ιπποδάμειου πολεοδομικού συστήματος των ελληνιστικών χρόνων. Στο βορειοανατολικό κομμάτι η συνέχειά του βρίσκεται κάτω από οικοδομές και οικόπεδα. Το κτίριο λόγω αρχιτεκτονικών και οικοδομικών ενδείξεων που προέκυψαν κατά τις ανασκαφικές διερευνήσεις φαίνεται ότι είχε δύο κύριες οικοδομικές φάσεις με κάποιες ενδιάμεσες επισκευές.

Αναλυτικότερα, κατά την Α' οικοδομική φάση οι τοίχοι του κτιρίου απαρτίζονταν από κυβόλιθους ψαμμιτολίθου υποπράσινου χρώματος, ένα συστατικό υλικό που έφερναν από το λατομείο του λόφου "Κάστρο". Το κτίριο στο εσωτερικό του ήταν δομημένο με κάθετους τοίχους, οι οποίοι διαχώριζαν παράλληλες ορθογώνιες αίθουσες. Μάλιστα, μία από αυτές ανακαλύφθηκε κατά τη διάρκεια των ανασκαφικών δραστηριοτήτων το 1987. Επίσης, το δρομικό ελληνιστικό κτίριο διαπερνούσε ένας πλακοστρωμένος με πέτρες διαφόρων σχημάτων και μεγεθών διάδρομος, ο οποίος καθιστούσε εφικτή την σύνδεση των ορθογώνιων αιθουσών στο εσωτερικό του κτιρίου. Τα χαλίκια του δαπέδου είναι εμβαπτισμένα μέσα σε ένα στρώμα ασβεστοκονιάματος ρόδινου χρώματος. Στο συγκεκριμένο δάπεδο βρέθηκε χάλκινο νόμισμα του Οκταβιανού Αυγούστου, ένα εύρημα που συνέβαλε σημαντικά στη χρονολόγηση του οικοδομήματος.⁵⁰

Στην αριστερή πλευρά της εισόδου εντοπίστηκε στη γωνία ένας κυβόλιθος, ο οποίος φαίνεται να λειτουργούσε ως στήριγμα ενός ξύλινου δοκαριού. Οι ερευνητές εικάζουν ότι ένας ίδιος κυβόλιθος ενδεχομένως να έστεκε και στη δεξιά πλευρά της εισόδου, δυστυχώς, ωστόσο δεν έχει βρεθεί μέχρι στιγμής. Έπειτα, στην ορθογώνια αίθουσα διακρίνεται στη νοτιοανατολική εσωτερική γωνία της ένα ημικυκλικό κατασκεύασμα με κυβόλιθους και πετρώματα. Η ημικυκλική αυτή εσωτερική κατασκευή θα μπορούσε να αποτελεί μια ιερή κόγχη στην οποία οι ιερείς τελούσαν μυστικιστικές τελετουργικές πράξεις στους μνημένους.

⁵⁰ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 188-189.

Τέλος, μικρά μαύρα και κόκκινα ποταμίσια χαλίκια, αλλά και μεγαλύτερες πέτρες, οι λεγόμενες κροκάλες, σχημάτιζαν το δάπεδο της ορθογώνιας αίθουσας.⁵¹

8.2 Κάθετος τοίχος ορθογώνιας αίθουσας.

⁵¹ ΙΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τρίκαλα: Ασκληπιείο Τρίκης, 1987, 283.

8.3 Ημικυκλική κόγχη ορθογώνιας αίθουσας

8.4 Δάπεδο ορθογώνιας αίθουσας

Κατά τη διάρκεια της Β΄ οικοδομικής φάσης στο β΄ τέταρτο του 3ου αι. μ.Χ. οι αλλαγές στη μορφή και τη δομή του κτιρίου υπήρξαν ριζικές. Αρχικά, οι εσωτερικοί τοίχοι του οικοδομήματος καταργήθηκαν, οι ορθογώνιες αίθουσες ενώθηκαν, σχηματίζοντας έναν μεγάλο ενιαίο χώρο, το δάπεδο ανυψώθηκε κατά 0,40 μέτρα και όλοι οι εξωτερικοί τοίχοι κατασκευάστηκαν με διαφορετική μορφή από την αρχή. Στο δάπεδο πρόσθεσαν ορθοστάτες, ώστε να προστατευτεί, ενώ πάνω του άπλωσαν ένα λεπτό στρώμα άμμου, ψαμμολιθικές πέτρες, ποταμίσιες κροκάλες και ένα παχύ στρώμα ρόδινου οικοδομικού μίγματος μέσα στο οποίο τοποθέτησαν πολύχρωμες ψηφίδες. Έτσι, στη Β΄ οικοδομική φάση ο ενοποιημένος πλέον εσωτερικός χώρος του ελληνιστικού κτιρίου καλυπτόταν από ψηφιδωτά δάπεδα που έφεραν παραστάσεις από τον Διονυσιακό κύκλο και μεγάλη ποικιλία διακοσμητικών θεμάτων. Στο εξωτερικό μέρος του κτιρίου υπήρχαν επίσης ψαμμολιθικοί ορθοστάτες και μία πεσσοστοιχία, την οποία αποτελούσαν επτά βάσεις τετραγώνων ψαμμολιθικών δόμων.⁵²

8.5 Ψηφιδωτά δάπεδα ελληνιστικού κτιρίου

⁵² Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 189-190.

Ελληνιστική στοά:

Το δεύτερο οικοδόμημα, που αποκαλύφθηκε στον αρχαιολογικό χώρο της Τρίκκης, συνιστά μία ελληνιστική στοά η οποία καταλαμβάνει όλη την αρχαιολογική έκταση, που έχει ανασκαφεί μέχρι στιγμής, χωρίς ωστόσο να έχει εντοπιστεί η αρχή και το τέλος της. Από το νοτιοανατολικό άκρο του αρχαιολογικού χώρου ξεκίνα να εκτείνεται η στοά, η οποία στην πορεία αποκτά βορειοδυτική κατεύθυνση μέχρι που σχηματίζει μία καμπή σε ορθή γωνία και εκτείνεται προς τα βορειοανατολικά. Η στοά ενδεχομένως να διαμορφωνόταν μέσω πεσσοστοιχίας, οι βάσεις της οποίας σχηματιζόνταν από τετράγωνους ψαμμιτολίθινους κυβόλιθους, ύψους 1 μέτρου, χωρίς να υπάρχουν καθόλου ίχνη τόρμων και κιώνων στην επιφάνειά τους. Η πεσσοστοιχία σχημάτιζε τη στοά μέσω ενός ισχυρού τοίχου 1,05 μέτρου ύψους που αποτελούνταν από μεγάλους ορθοστάτες, ενώ συνεχιζόταν προς τα πάνω με ωμές πλίνθους και στην εξωτερική πλευρά του υπήρχαν άλλοι τοίχοι με παρόμοια δομή διαμορφώνοντας όλοι μαζί ένα ευρύχωρο δωμάτιο.

Οι τρεις πρώτες βάσεις της νοτιοδυτικής πτέρυγας τις πεσσοστοιχίας τοποθετήθηκαν ακριβώς πάνω από τα θεμέλια ελληνιστικών οικοδομημάτων παλαιότερων ετών, ενώ η προέκταση της πεσσοστοιχίας προς τα βορειοδυτικά καταστράφηκε από τον βυζαντινό ναό, το τελευταίο οικοδόμημα που εντοπίστηκε στον αρχαιολογικό χώρο. Επίσης, στη στοά υπήρχε και ένας επιπλέον τοίχος, ο οποίος λειτουργούσε ως βάση μίας ξύλινης σκάλας με κατεύθυνση προς τον πρώτο όροφο του οικοδομήματος. Όλα τα δωμάτια της στοάς περιέβαλαν μία υπαίθρια εσωτερική αυλή με χαλικόστρωτο δάπεδο, το οποίο υπήρχε και στην περιοχή μεταξύ της πεσσοστοιχίας και του ισχυρού τοίχου που προαναφέρθηκε.⁵³

Οι ερευνητές λαμβάνοντας υπόψη τους τα ανασκαφικά ευρήματα και τις ποικίλες αρχιτεκτονικές πληροφορίες, που άντλησαν κατά τη διερεύνησή τους, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η συγκεκριμένη στοά είναι το Γυμνάσιο της αρχαίας Τρίκκης, καθώς θεώρησαν πως η χαλικόστρωτη αυλή ήταν ο χώρος άθλησης των αθλητών - ο λεγόμενος ξυστός-, ενώ στα νοτιοανατολικά, χωρίς να έχει αποκαλυφθεί ακόμη, ενδεχομένως και να ήταν τοποθετημένες η εξέδρες που κάθονταν οι θεατές. Ο συγκεκριμένος ισχυρισμός ενισχύεται και από την εύρεση μερικών μαρμάρινων εδωλίων στην δεξιά όχθη του Ληθαίου ποταμού, 150 μ. νότια του χώρου των ανασκαφών, τα οποία ενδεχομένως και να προέρχονταν από το Γυμνάσιο της αρχαίας πόλης. Στο τέλος του 3ου αι. μ.Χ. η στοά θα

⁵³ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 186-187.

πρέπει να καταργήθηκε, καθώς στο νότιο τμήμα της κατασκευάστηκε το συγκρότημα του λουτρού.⁵⁴

⁵⁴ Α. Τζιαφάλας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 187-188.

Ρωμαϊκό λουτρό:

Το ρωμαϊκό λουτρό ή αλλιώς “βαλανείο” υπήρξε ένα ενιαίο και αυτοτελές οικοδόμημα που κατασκευάστηκε περίπου στα τέλη του 3ου αι. μ.Χ.. και έχει και αυτό δύο οικοδομικές φάσεις, καθώς οι προσθήκες και οι επισκευές που πραγματοποιήθηκαν χρονολογούνται έναν αιώνα αργότερα. Σήμερα, σώζονται ο θερμός χώρος ή *caldarium*, σημεία στα οποία βρισκόταν ο υπόγειος χώρος των υποκαύστων, όπου έκαιγε η φωτιά, και πάνω από αυτόν βρισκόντουσαν οι αίθουσες, όπου γίνονταν τα ατμόλουτρα, ο χλιαρός χώρος ή *tepidarium*, όπου γίνονταν λουτρά χλιαρού νερού σε μαρμάρινους λουτήρες και η ορθογώνια αίθουσα που αποτελούσε το αναπαυτήριο, ενώ δεν έχει εντοπιστεί ακόμη ο ψυχρός χώρος, ο λεγόμενος *frigidarium*, στον οποίο γινόταν πλύσεις με ψυχρό νερό. Οι εξωτερικές διαστάσεις του ήταν 40,50 x 30,50 μέτρα οικοδομημένο με τοίχους ύψους 1,50-3,05 μέτρων και πάχους 1,20 - 1,50 μέτρων αποτελούμενους από αργές πέτρες στο χαμηλότερο τμήμα τους και τετράγωνους οπτοπλίνθους στο υψηλότερο, υλικά τα οποία συνδέονταν μεταξύ τους μέσω ενός οικοδομικού μίγματος ρόδινου χρώματος, το λεγόμενο ασβεστοκονίαμα.⁵⁵

8.6 Τετράγωνο τμήμα του λουτρού με τοιχώματα (αναπαυτήριο)

⁵⁵ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 182.

Ο Π. Καστριώτης και ο Δ. Θεοχάρης, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, εντόπισαν κατά τις ανασκαφικές τους δραστηριότητες τον νοτιοανατολικό εξωτερικό τοίχο του λουτρώνα, ο οποίος φαίνεται να έχει μία διαφορετική δομική κατασκευή από τους υπόλοιπους, καθώς είχε πέντε σειρές δομών και αποτελούνταν από ασβεστολιθικούς κυβόλιθους, που χρησιμοποιούνταν για δεύτερη φορά, καθώς προέρχονταν από παλαιότερα οικοδομήματα. Στην εξωτερική του επιφάνεια υπήρχαν κάποια ενισχυτικά στηρίγματα, οι αντηρίδες, από τις οποίες εντοπίστηκαν μόνο δύο. Ο βορειοδυτικός εξωτερικός τοίχος είχε στην επιφάνειά του στοιχεία ορθομαρμάρωσης γεγονός που δικαιολογεί και την ύπαρξη ενός τοιχαρίου με οδοντωτές εσοχές πάνω στις οποίες θα προσαρμόζονταν οι πλάκες μαρμάρου. Φυσικά, η τεχνική της ορθομαρμάρωσης και η προσθήκη του τοιχαρίου έγιναν σε μεταγενέστερη οικοδομική φάση στον λουτρώνα.

Στην εξωτερική πλευρά του βορειοδυτικού εξωτερικού τοίχου οι ερευνητές αποκάλυψαν την ύπαρξη μιας εισόδου από τετράγωνες πήλινες πλάκες και χώμα, η οποία φαίνεται να οδηγούσε σε δάπεδο, το οποίο βρισκόταν πάνω από τον χώρο των υποκαύστων του λουτρού. Από την είσοδο αυτήν βρέθηκαν οι παραστάδες, τα πλευρικά τοιχάρια και το κατώφλι της, τα οποία είχαν επίσης κατασκευαστεί με υλικά που χρησιμοποιούνταν για δεύτερη φορά. Στο συγκεκριμένο σημείο εντοπίστηκαν, επίσης, πολλά κεραμικά ευρήματα τα οποία προέρχονταν από τα μεταβυζαντινά χρόνια, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα πως πάνω από τον ευρύτερο χώρο των υποκαύστων του λουτρού κατασκευάστηκε κατά τη δεύτερη οικοδομική του φάση κάποιο μεταβυζαντινό οίκημα από το οποίο ανακαλύφθηκε από τους ερευνητές το δάπεδο και η κλιμακωτή είσοδός του. Επίσης, κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο κατασκευάστηκε και ένας λασπόχτιστος τοίχος, ο οποίος συσχετιζόταν με τον περίβολο της μεταβυζαντινής οικίας.

Το υπόγειο των υποκαύστων χωριζόταν σε δύο τμήματα: ένα βόρειο και ένα νότιο. Στο νότιο τμήμα μάλιστα εντοπίστηκαν στο δάπεδό του, το οποίο ήταν φτιαγμένο από ασβεστολιθικές πλάκες, συστάδες πεσσίσκων στρογγυλών οπτοπλίνθων, οι οποίοι ήταν συνδεδεμένοι ο ένας με τον άλλον με κεραμικό κονίαμα και χρησίμευαν για την στήριξη του δαπέδου του ισογείου. Στα νοτιοανατολικά στο νότιο τμήμα των υποκαύστων αποκαλύφθηκαν τρεις κάμαρες με πεσσούς από τεράστιους κυβόλιθους και τόξα από τετράγωνα τούβλα σε μία έκταση 5,50 μέτρων. Μάλιστα, στην πρώτη καμάρα στο πάνω

μέρος του τόξου της εντοπίστηκαν στοιχεία και ίχνη του δαπέδου της αίθουσας του λουτρού, το οποίο ήταν οικοδομημένο πάνω από τα υπόκαυστα.⁵⁶

8.7 Ο χώρος των υπόκαυστων

Στη συνέχεια στα νοτιοδυτικά του νότιου τμήματος οι ερευνητές αποκάλυψαν μία στενή τοξοτή μικρή πύλη ύψους 1,75 μέτρων και πλάτους 0,70 μέτρων, η οποία αξιοποιούνταν, τόσο για την επικοινωνία από τον εξωτερικό υπαίθριο χώρο προς το εσωτερικό των υποκαυστών, όσο και για την μεταφορά ξύλων για δημιουργία φωτιάς. Η στενή αυτή πύλη αποτελούνταν στα εξωτερικά από δύο χαμηλά τοιχάρια, χρήσιμα για την προστασία των υποκαυστών σε περίπτωση βροχής, ενώ και στο εσωτερικό της υπήρχαν επίσης κάποια πλευρικά τοιχάρια φτιαγμένα από τετράγωνα τούβλα και κουρασάνι.

⁵⁶ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 182-183.

Στα βορειοδυτικά του νότιου τμήματος αποκαλύφθηκε μία κατασκευή, η οποία ήταν τοποθετημένη πάνω σε πεσσίσκους από στρογγυλούς οπτοπλίνθους, φτιαγμένη από τετράγωνα τούβλα με ύψος 1,50 μέτρο. Η κατασκευή αυτή παρουσίαζε μία τετράγωνη εξωτερική δομή και μία ημικυκλική εσωτερική μορφή. Δυστυχώς, οι ερευνητές δεν έχουν κατορθώσει ακόμη να ερμηνεύσουν τη συγκεκριμένη κατασκευή. Έπειτα, στη βόρεια πλευρά των υποκαύστων εντοπίστηκε ένας χώρος τον οποίο σήμερα δεν είναι εφικτό να δούμε, καθώς το μεγαλύτερο μέρος του βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια μιας οδού της περιοχής, ενώ ένα άλλο μέρος του καταστράφηκε κατά τη διαδικασία διάνοιξης της ίδιας οδού. Φαίνεται, ωστόσο, ότι στο βόρειο τμήμα του χώρου υπήρξε δάπεδο αποτελούμενο από τετράγωνα πήλινες πλάκες, στερεωμένες με ασβεστοκονίαμα στην επιφάνεια του οποίου εντοπίστηκαν και εκεί συστάδες πεσσίσκων από στρογγυλούς οπτοπλίνθους.

Βορειότερα από τον χώρο των υποκαύστων ανακαλύφθηκαν τρεις τοίχοι σε βάθος 1,50 μέτρου οι οποίοι συνιστούσαν τη συνέχεια του βαλανείου. Επίσης, αποκαλύφθηκαν και τρεις κυβόλιθοι, οι οποίοι ενδεχομένως να ήταν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνοιστικής πεσσοστοιχίας που αναφέρθηκε προηγουμένως.⁵⁷ Τέλος, βορειοδυτικά του ρωμαϊκού λουτρού ανασκάφηκε κλίβανος όπτησης κεραμικών, ο οποίος χρονολογήθηκε βάση

⁵⁷ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;». Τρικαλινά 8, 1988, 184-185.

ευρημάτων στον 14ο αι. μ.Χ.⁵⁸ Ορισμένα τμήματα του λουτρικού συγκροτήματος, όπως τα αποδυτήρια, οι βεσπασιανές και η μνημειώδης είσοδος δεν έχουν έρθει στο φως, ενώ οι ερευνητές υποστηρίζουν πως ίσως βρίσκονται κάτω από σύγχρονες οικοδομές και τις παρακείμενες οδούς τους.⁵⁹

⁵⁸ Δ.Ρ. Θεοχάρης, Θεσσαλία: Α. Μουσειακοί εργασίαι. Αρχαιολογική Συλλογή Τρικκάλων, 1967, 315-316.

⁵⁹ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;». Τρικαλινά 8, 1988, 186.

Βυζαντινός ναός

Κατά την διαδικασία ερευνών για την αποκάλυψη της ελληνιστικής πεσσοστοιχίας εντοπίστηκαν ίχνη από έναν μικρό βυζαντινό ναό, μια βασιλική. Συγκεκριμένα, ερευνητές και αρχαιολόγοι φανέρωσαν τον χώρο του Ιερού με την πρόθεση στα αριστερά και το διακονικό στα δεξιά μαζί με τις τρεις ημικυκλικές αφίδες του, οικοδομικό κτίσμα το οποίο είχε συνολικό πλάτος 9,80 μέτρα. Επίσης, αποκαλύφθηκε και τμήμα του βόρειου τοίχου της βασιλικής με διαστάσεις 7x1,10 μέτρα, τμήματα δύο τοίχων που χωρίζουν αναμεταξύ τους κλίτη μέρος στο οποίο ενδεχομένως και να υπήρξε κάποια κιονοστοιχία. Επιπλέον, στους συγκεκριμένους τοίχους παρατηρείται άνοιγμα πλάτους 0,76 μέτρων, το οποίο συνιστούσε άνοιγμα δύο διαβατικών για την επικοινωνία των κογχών. Αργοί λίθοι, κεραμίδια και ασβεστοκονίαμα χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των τοίχων, αλλά και των ημικυκλικών αφίδων. Τέλος, ένα τμήμα δόμου στο οποίο υπήρξε χαραγμένη ρωμαϊκή επιγραφή, κάποιοι δόμοι από την ελληνιστική στοά, αλλά και ένα τμήμα θωρακίου αποτελούν αρχιτεκτονικά μέλη, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν σε δεύτερη χρήση στην βυζαντινή βασιλική. Η διερεύνηση και η μελέτη του βυζαντινού ναού στον ιερό χώρο της Τρίκκης ωστόσο δεν έχει ολοκληρωθεί.⁶⁰

Συνοψίζοντας, βλέπουμε πως μέσα στον αρχαιολογικό χώρο υπάρχουν κτίρια διαφορετικών περιόδων και διαφορετικού χαρακτήρα. Επίσης, επιβεβαιώνεται η συνεχής κατοίκηση της πόλης. Βάσει των μέχρι σήμερα ανασκαφικών δεδομένων η ακριβής χρήση του ελληνιστικού κτιρίου και της στοάς δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βεβαιότητα. Ακόμη, δεν είναι δυνατό τα παραπάνω κτίσματα να συσχετισθούν με απόλυτη ασφάλεια με το Ιερό του Ασκληπιού, καθώς δεν έχει εντοπιστεί η θέση του. Ωστόσο, σύμφωνα με τον τελευταίο ανασκαφέα του χώρου, τα συγκεκριμένα κτίρια είχαν στο σύνολό τους δημόσιο χαρακτήρα και θα μπορούσαν να αποδοθούν στο οργανωμένο σύνολο κτιρίων του Ασκληπιείου της Τρίκκης που γνωρίζουμε από τις αρχαίες πηγές.⁶¹

⁶⁰ Αρχαιολογικό Δελτίο, τόμος 40, Αθήνα, 1990, 210.

⁶¹ Δ.Ρ. Θεοχάρης, Θεσσαλία: Α. Μουσειακοί εργασία. Αρχαιολογική Συλλογή Τρικκάλων, 1967, 313-314.

9. Ευρήματα Αρχαιολογικού Χώρου

Από τις ανασκαφές του αρχαιολογικού χώρου της Τρίκκης βρέθηκαν πολύτιμα ευρήματα, τα οποία όχι μόνο αποτελούν σπουδαία κληροδοτήματα του ελληνικού πολιτισμού, αλλά συνέβαλαν στην κατανόηση και στην χρονολόγηση των οικοδομημάτων που ήρθαν στο φως διαδραματίζοντας κομβικό ρόλο στις ανασκαφικές και ερευνητικές δραστηριότητες.

Αρχικά, όπως προαναφέρθηκε, τα πρώτα ευρήματα εντοπίστηκαν το 1892 από τους Γερμανούς J. Ziehen και W. Amelung κοντά στη θέση “Γούρνα” του Ληθαίου ποταμού. Επρόκειτο ως επί το πλείστο για πήλινα ειδώλια και άλλα αντικείμενα από χαλκό. Συγκεκριμένα, από τις ανασκαφές προέκυψαν ένα πήλινο ειδώλιο τελεσφόρου, το οποίο αναπαριστούσε μία όρθια παιδική μορφή με καλύπτρα, ένα πήλινο ειδώλιο πετεινού, ένα πήλινο ειδώλιο τυλιγμένου βρέφους και μερικά χάλκινα αγαθά τα οποία θεωρήθηκαν ιατρικά κυρίως σύνεργα. Η εύρεση των συγκεκριμένων αρχαίων αντικειμένων έδωσε στους Γερμανούς ερευνητές την δυνατότητα να καταλήξουν πρώτοι στο συμπέρασμα πως στον συγκεκριμένο χώρο βρισκόταν το Ιερό του Ασκληπιού.⁶²

Στην συνέχεια, ο Π. Καστριώτης το 1902, αλλά και ο Δ. Θεοχάρης το 1956, ύστερα από διεξαγωγή ανασκαφών σε μεγάλη έκταση και σε βαθιά στρώματα ανακάλυψαν ισοδομικό τοίχο και ψηφιδωτό δάπεδο με πλάτος 6,25 μέτρα και μήκος περισσότερο από 11 μέτρα αποτελούμενο από δύο τετράγωνα πλαίσια διακοσμημένα με γεωμετρικά σχήματα. Το δάπεδο αυτό είναι υψίστης σημασίας και προέρχεται από το ελληνιστικό κτίριο που αποκαλύφθηκε στον αρχαιολογικό χώρο. Αξίζει να σημειωθεί πως το ψηφιδωτό αποσπάστηκε από τον αρχαιολογικό χώρο και βρίσκεται υπό συντήρηση από τεχνίτες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στα Τρίκαλα.⁶³

Ειδικότερα, το δάπεδο, το οποίο μετατράπηκε σε ψηφιδωτό στο β' τέταρτο του 3ου αι. π.Χ. στη β' οικοδομική φάση του κτιρίου κατά τη διάρκεια της οποίας συντελέστηκαν κομβικές αλλαγές στον εξωτερικό και στον εσωτερικό του χώρο, παρουσίαζε ένα εξωτερικό περιθώριο 1,45 μέτρα πλάτους διακοσμημένο με αστέρια σε ρόμβους και με άνθη σε σχήμα σταυρού μέσα σε τετράγωνα πλαίσια. Έπειτα, το ψηφιδωτό πλαισιωνόταν από μία περιμετρική ταινία πλάτους 0,30 μέτρων με διπλό μαϊάνδρο και βαθμιδωτά τετράγωνα.

⁶² Π. Καστριώτης, *Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο*, Αθήνα, 1903, 14.

⁶³ Δ.Ρ. Θεοχάρης, *Ανασκαφαί και Έρευναι εν Τρίκκη*, ΠΑΕ: 12, 1958, 67.

Τέλος, στο κέντρο του δαπέδου υπήρχε ένας ορθογώνιος πίνακας διακοσμημένος από διάφορα γεωμετρικά σχήματα, όπως τετράφυλλα μέσα σε κύκλους, άνθη μέσα σε ρόμβους, μαιάνδρους μέσα σε τετράγωνα και κόμβους του Σολομώντα όλα σε αποχρώσεις του λευκού, του γαλάζιου, του μαύρου και του κόκκινου χρώματος.⁶⁴

Στο εσωτερικό του ορθογώνιου πίνακα και συγκεκριμένα στο κέντρο του αποτυπώνεται η κύρια διακόσμηση στην οποία παριστάνεται ένας όρθιος άνδρας με γενειάδα με το σώμα του να είναι στραμμένο προς τα δεξιά, το κεφάλι του τοποθετημένο κατά τρία τέταρτα προς τα αριστερά και τα χέρια του ανυψωμένα προς τα πάνω σε στάση επίθεσης να κρατά έναν διπλό θρακικό πέλεκυ. Ακριβώς κάτω από την φιγούρα του όρθιου άνδρα υπάρχει μία γυναικεία ύπαρξη, η οποία επίσης απεικονίζεται με τα χέρια υψωμένα, ενδεχομένως σε στάση άμυνας, ενώ μία ακόμη γυναικεία μορφή εντοπίζεται και στα δεξιά του ανδρός με απλωμένο προς αυτόν το δεξί της χέρι, ενώ με το αριστερό της κρατά έναν πυρσό. Κάτω αριστερά του πλαισίου απεικονίζεται και μία ακόμη γυναικεία παρουσία σε έναν βράχο πάνω από την οποία υπάρχει μία επιγραφή, στην οποία αναγράφεται η λέξη “ΘΡΑΚΗ”, διακοσμημένη περιμετρικά με σχέδια καρπών, φύλλων, κλαδιών, ενώ στο πάνω αριστερά μέρος του πλαισίου παρατηρείται επιγραφή με τις υπογραφές των καλλιτεχνών.⁶⁵

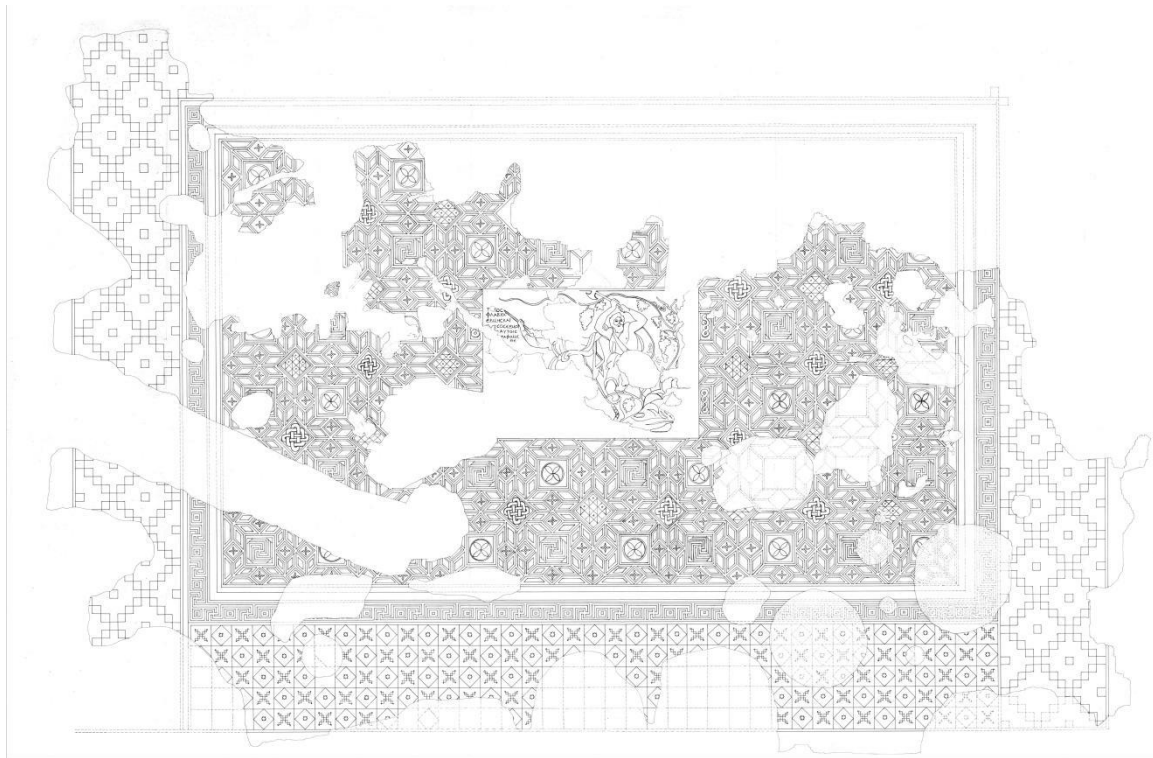
Η παράσταση με τον εντυπωσιακό χρωματισμό της σε αποχρώσεις του λευκού, του κόκκινου, του γαλάζιου, του πράσινου και του γκρίζου, χρώματα προσεκτικά επιλεγμένα και τοποθετημένα στα λεπτομερή σημεία του ψηφιδωτού, με τις λεπτές φωτοσκιάσεις της στα σώματα και με τις εντονότερες στα πρόσωπα αποπνέει μία αίσθηση ρεαλισμού, δυναμικότητας και θεατρικότητας. Φυσικά, η ερμηνεία της ιστορίας που αναπαριστά το ψηφιδωτό συμπληρώνει πλήρως την επιβλητικότητα της παράστασης. Συγκεκριμένα, πρόκειται για απεικόνιση ενός μύθου σύμφωνα με τον οποίο ο βασιλιάς της Θράκης Λυκούργος αναπαρίσταται να επιτίθεται με τον πέλεκυ του στην νύμφη Αμβροσία, τροφό του θεού Διονύσου, η οποία με τη σειρά της τον ικετεύει να μην την σκοτώσει. Η θηλυκία παρουσία με τον πυρσό στα δεξιά του είναι μία μαινάδα, η οποία επιχειρεί να αποτρέψει τον Λυκούργο από την διάπραξη του εγκλήματος και της ύβρεως, ενώ η καθισμένη γυναίκα στον βράχο είναι η Θράκη προσωποποιημένη.⁶⁶ Ο απεικονιζόμενος μύθος φυσικά παρουσιάζει πολλές παραλλαγές, διαφορετικές ερμηνείες και ποικίλα στοιχεία, ενώ αναπαρίσταται, πέραν

⁶⁴ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 190.

⁶⁵ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 190.

⁶⁶ Για τον μύθο του μυθικού βασιλιά της Θράκης βλ. Όμηρος, *Ιλιάδα*, Ζ · Απολλόδωρος 3,5 · Διόδωρος 3,65, 4-6.

του ψηφιδωτού δαπέδου της Αρχαίας Τρίκκης, και σε οκτώ ακόμη παραστάσεις αρχαίων έργων τέχνης.⁶⁷

9.1 Αναπαράσταση πίνακα ψηφιδωτού δαπέδου

9.2 Κύρια διακόσμηση πίνακα ψηφιδωτού δαπέδου

⁶⁷ Γ. Ασημακοπούλου - Ατζακά, «Κατάλογος ρωμαϊκών ψηφιδωτών δαπέδων με ανθρώπινες μορφές στον ελληνικό χώρο», Ελληνικά 26, 1973, 250.

Δυστυχώς, η επιγραφή που βρίσκεται πάνω αριστερά του πλαισίου και στην οποία αναγράφονται οι υπογραφές των δημιουργών - καλλιτεχνών της παράστασης είναι δύσκολο να μεταγραφεί ολοκληρωμένα, καθώς απουσιάζουν αρκετά γράμματα λόγω της έντονης φθοράς εξαιτίας ζημιών που προκλήθηκαν από τα συνεχόμενα χρόνια κατοίκησης του κτιρίου. Ο Δ. Θεοχάρης ωστόσο ύστερα από την προσπάθειά του να πραγματοποιήσει την μεταγραφή του αρχαιολογικού ευρήματος διατύπωσε το συμπέρασμα πως η επιγραφή έγραφε τα ακόλουθα:

"ΤΙΤΟΣ
 ΦΛΑΒΙΟΣ
 ΕΡΜΗΣ ΚΑΙ
 <ΒΑ>ΣΣΟΣ, ΕΡΜΟΥ <ΥΙ>ΟΙ,
 ΕΑΥΤΟΙΣ
 Τ<ΩΝ Γ>ΡΑΦΟΜΕΝ<ΩΝ
 ΨΗ<ΦΟΘΕΤΑΙ"68

9.3 Ψηφιδωτό δάπεδο με παράσταση ηλικιωμένου άνδρα

⁶⁸ Για την μεταγραφή των ονομάτων της επιγραφής βλ. και Α.Η.Σ. Megaw, «Archaeology in Greece, 1965-66», *Archaeological Reports*, 12, 1965, 14-15.

Το 1958 από διπλανή αίθουσα του ίδιου ελληνιστικού κτιρίου ο αρχαιολόγος αποκάλυψε ένα ακόμη ψηφιδωτό δάπεδο με επίσης ιδιαίτερη παράσταση εμπνευσμένη από τον Διονυσιακό κύκλο. Το ψηφιδωτό εύρημα παρουσίαζε όμοιες διακοσμήσεις και χρωματικές αποχρώσεις με το ψηφιδωτό του Λυκούργου, καθώς είχε και αυτό εξωτερικό πλαίσιο περιθωρίου, ταινία με μαϊάνδρο και έναν ορθογώνιο πίνακα διακοσμημένο με γεωμετρικά σχήματα στο κέντρο. Η περίτεχνη παράστασή του απεικόνιζε έναν νεαρό γυμνό στραμμένο προς τα αριστερά. Δίπλα του από την αριστερή πλευρά υπήρχε ένας ηλικιωμένος φαλακρός άνδρας να καλπάζει σκυμμένος πάνω σε ένα μουλάρι.⁶⁹

Στη συνέχεια, από την βορειοανατολική προέκταση του ελληνιστικού κτιρίου και της πεσσοστοιχίας σε βάθος 3,05 μέτρων εντοπίστηκε θραύσμα μαρμάρινης στήλης, στην οποία αναγραφόταν ένα ψήφισμα της περιοχής της Τρίκκης κατά το τέλος του 3ου ή αρχές του 2ου π.Χ. αιώνα και αναγράφονταν τα εξής:

[.....] Κεφάλου Ι [.....]

[.....] ΕΥΣΑΝΘΟΥ ΚΑ [.....]

[.....] ΑΣΙΣΑΣΑΝΤΙΠΕ [.....]

[.....] ΦΥΘΑΙΝΜΑΣΥΝΚΑ [.....]

[.....Πο]λέμαρχος τόν Κ [.....]

[.....] ἄλλας ταγάς [.....]

[.....] ΛΑΥΚ [.....]⁷⁰

⁶⁹ Δ.Ρ. Θεοχάρης, Ανασκαφαί και Έρευναι εν Τρίκκη, ΠΑΕ: 12, 1958, 75.

⁷⁰ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 195-196.

Επιπλέον, αποκαλύφθηκαν από τους ερευνητές δύο ακόμη μικρά ελλειπή τεμάχια επιγραφών. Από το πρώτο, το οποίο είχε ύψος 0,142 μέτρα και μήκος 0,204 μέτρα, διασώθηκε μόνο ένα μικρό μέρος των τριών τελευταίων στίχων, οι οποίοι έγραφαν:

.....εδω]κεν τώ/ι

.....]ερευμακα[.....

....]μεν έν τεις κα[...

Από το δεύτερο διασώθηκε η άνω επιφάνεια της επιγραφής με ύψος 0,107 μέτρα και πλάτος 0,145 μ. στην οποία αναγραφόταν το ακόλουθο κείμενο:

.....α]σαν.[.....

.....τι]ς ποτ'.[...

.....].άρετα[.....

.....]ος δυπ[.....⁷¹

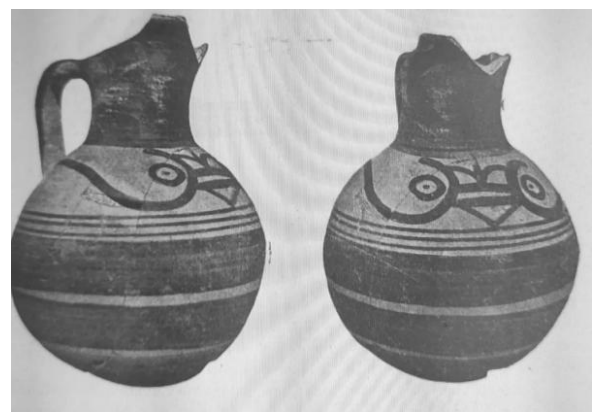
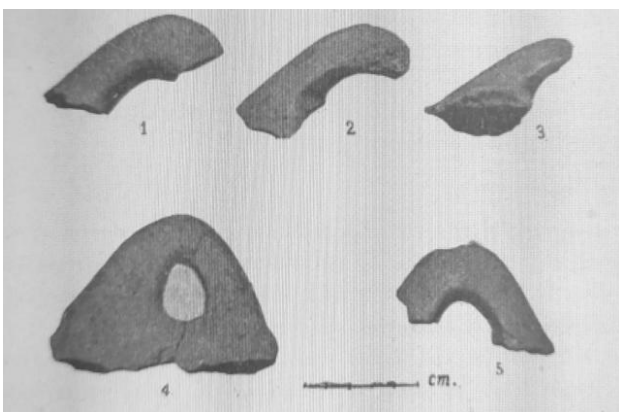
Τα συγκεκριμένα αναθηματικά ή ψηφισματικά επιγραφικά ευρήματα ενισχύουν την άποψη αρχαιολόγων και ερευνητών ότι τα αρχαία κτίρια που αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια των ερευνών και των ανασκαφών είχαν δημόσιο χαρακτήρα και, επομένως, μπορούν να αποδοθούν στο οικοδομικό σύνολο του Ιερού του Ασκληπιού.

Έπειτα, το ελληνιστικό κτίριο φαίνεται να περιείχε ιερούς χώρους θρησκευτικής λατρείας, όχι μόνο λόγω του ψηφιδωτού με την παράσταση προερχόμενη από τον Διονυσιακό κύκλο, αλλά και λόγω της εύρεσης μίας ημικυκλικής, όπως προαναφέρθηκε, εσωτερικής κατασκευής. Αναλυτικότερα, στην νοτιοανατολική εσωτερική γωνία της ορθογώνιας αίθουσας του ελληνιστικού οικοδομήματος εντοπίστηκε από τους ερευνητές ένα ημικυκλικό κατασκεύασμα με κυβόλιθους και πετρώματα. Η ημικυκλική αυτή εσωτερική

⁷¹ Αρχαιολογικόν Δελτίον, Τόμος 21 (1966), Μέρος Β'2 - ΧΡΟΝΙΚΑ, Γενική Διεύθυνσις Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως, Αθήνα, 1968, 248.

κατασκευή θα μπορούσε να αποτελεί μια ιερή κόγχη στην οποία οι ιερείς τελούσαν μυστικιστικές τελετουργικές πράξεις στους μνημένους.⁷²

Οι ανασκαφικές έρευνες που διεξήχθησαν αποκάλυψαν επίσης πλήθος ιχνών από όστρακα, τμήματα αγγείων και κεραμικών λειψάνων. Αρχικά, στα στρώματα των τάφρων, που διερευνήθηκαν διεξοδικά, εντοπίστηκαν λείψανα κεραμικών αντικειμένων και σκευών από την Πρώιμη (3η χιλιετία π.Χ.), την Μέση (α΄ μισό της 2ης χιλιετίας π.Χ.) και την Ύστερη Χαλκοκρατία (1540-1100 π.Χ.). Κάποια από τα κεραμικά λείψανα της Πρώιμης περιόδου ήταν πλασμένα από κοκκινωπό ή μελανό πηλό με παχιά και πλατιά χείλη, ενώ άλλα είχαν ιδιαίτερες κυρτώσεις προς το εσωτερικό τους σχηματίζοντας λαβές. Επιπλέον, ήταν διακοσμημένα με σχέδια που προσιδιάζαν σε σχοινιά πάνω σε μία επιφάνεια από κάστανο, μελανό και ενίοτε ερυθρό χρώμα. Τα κεραμικά ευρήματα από τη Μέση Χαλκοκρατία, που βρέθηκαν στο χώρο της Τρίκης, ήταν περισσότερα συγκριτικά με τα λείψανα της προηγούμενης περιόδου δεν παρουσιάζουν, ωστόσο, κάποια ουσιαστική αλλαγή, καθώς η τεχνοτροπία τους μοιάζει να είναι ίδια. Τέλος, η κεραμική προερχόμενη από την Ύστερη Χαλκοκρατία, που εντοπίστηκε μόνο από τις τάφρους, είναι ως επί το πλείστο μονόχρωμη, πέρα από δύο αργολικά όστρακα, και εξακολουθεί να παρουσιάζει μία παρόμοια μορφή και διακόσμηση με τα κεραμικά λείψανα των προηγούμενων ετών. Συνολικά, ανασκάφηκαν Πρωτοελλαδικά όστρακα, λαβές αγγείων της Πρώιμης Χαλκοκρατίας, Ύστεροελλαδικά όστρακα με μαυρόχρωμα, τμήματα μυκηναϊκών υψιπόδων κυλίκων, γραπτή πρόχους ύψους 0,20 μέτρων, ένας μυκηναϊκός σκύφος και εντόπια μυκηναϊκά όστρακα.⁷³

9.4 Κεραμικά ευρήματα αρχαιολογικού χώρου

⁷² Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 199-200.

⁷³ Μ. Παπαδοπούλου - Θεοχάρη, «Εκ της Προϊστορικής Τρίκης», Θεσσαλικά, Τόμος Β΄, Βόλος, 1959, 72-77.

Αντιθέτως, οι ανασκαφές στο ρωμαϊκό βαλανείο και συγκεκριμένα στο πήλινο δάπεδο της εισόδου πάνω από τον κύριο χώρο των υποκαύστων έφεραν στο φως πλήθος κεραμικών ευρημάτων προερχόμενα από τα μεταβυζαντινά χρόνια, γεγονός το οποίο σημαίνει πως η χρονολόγηση του δαπέδου ανάγεται στην μεταβυζαντινή περίοδο και κατ' επέκταση αποδεικνύεται πως πάνω από τον ευρύτερο χώρο των υποκαύστων του λουτρού κατασκευάστηκε κατά τη δεύτερη οικοδομική του φάση κάποιο μεταβυζαντινό οίκημα.⁷⁴ Βορειότερα από τον χώρο των υποκαύστων αποκαλύφθηκαν από τους ερευνητές λείψανα ενός κεραμικού κλιβάνου, ο οποίος φαίνεται να τοποθετήθηκε και να χρησιμοποιήθηκε επίσης κατά την διάρκεια των βυζαντινών χρόνων.⁷⁵

Από τον μικρό βυζαντινό ναό, την Παλαιοχριστιανική βασιλική, και συγκεκριμένα στον νάρθηκα του Ιερού, ο Δ. Θεοχάρης αποκάλυψε λείψανα ενός πολύχρωμου ψηφιδωτού, το οποίο ενδεχομένως να προέρχεται από το β' μισό ή το τέλος του 5ου αιώνα μ.Χ. Μάλιστα, σε πολύ κοντινή απόσταση από το ψηφιδωτό προς την βορειοανατολική πλευρά του χώρου οι ερευνητές ανέσκαψαν τρεις χριστιανικούς τάφους, στο εσωτερικό των οποίων βρέθηκαν στους δύο ανθρώπινα λείψανα, ενώ στον τρίτο βρέθηκε και μία μικρή ορειχάλκινη καρφίτσα. Τα ευρήματα των τάφων φαίνονται να είναι πιο πρόσφατα χρονολογικά συγκριτικά με την βασιλική, ωστόσο ανάγονται και αυτά στην Παλαιοχριστιανική περίοδο γεγονός που μάρτυρα ενδεχομένως τον κοιμητηριακό χαρακτήρα του βυζαντινού ναού.⁷⁶

Τέλος, πολύτιμα ευρήματα του αρχαιολογικού χώρου που συνέβαλαν στην χρονολόγηση των αρχιτεκτονικών οικοδομημάτων, αλλά και στην κατανόηση της προέλευσής τους υπήρξαν και τα νομίσματα που ανασκάφηκαν. Για παράδειγμα, στο χαλικόστρωτο δάπεδο της υπαίθριας εσωτερικής αυλής της ελληνιστικής στοάς εντοπίστηκαν δύο χάλκινα νομίσματα του Ρωμαίου αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου.⁷⁷ Επίσης, νομίσματα βρέθηκαν και στα ψηφιδωτά δάπεδα του ελληνιστικού κτιρίου, το οποία βοήθησαν στην χρονική τοποθέτηση των δαπέδων στο β' τέταρτο του 3ου αιώνα μ.Χ. και συγκεκριμένα μετά τον θάνατο του Ρωμαίου αυτοκράτορα Καρακάλλα, το 217 μ.Χ.⁷⁸

⁷⁴ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 183.

⁷⁵ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 185.

⁷⁶ Δ.Ρ. Θεοχάρης, Ανασκαφαί και Έρευναι εν Τρίκκη, ΠΑΕ: 12, 1958, 71.

⁷⁷ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 187.

⁷⁸ Α. Τζιαφάλιας, «Ασκληπιείο Τρίκης. Μύθος ή πραγματικότητα;», Τρικαλινά 8, 1988, 195.

10. Συσχετισμός με άλλα μνημεία της περιοχής

Το Κάστρο:

Στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης και βορειοδυτικά του αρχαιολογικού χώρου σε μικρή μόλις απόσταση, βρίσκεται το κάστρο των Τρικάλων. Είναι κτισμένο στην κορυφή χαμηλού λόφου, δυτικά του οποίου ρέει ο Ληθαίος ποταμός. Σύμφωνα με ερευνητές, το κάστρο αντικατέστησε την ακρόπολη της αρχαίας Τρίκκης, κατάλοιπα της οποίας είναι εμφανή στη δυτική πλευρά της οχύρωσης. Ακόμη, η χρήση ογκολίθων στην τοιχοποιία επιβεβαιώνει την παραπάνω άποψη.

Οι προηγούμενες οικοδομικές φάσεις του μνημείου γίνονται δύσκολα αντιληπτές. Αυτό συμβαίνει λόγω των επάλληλων επεμβάσεων που δέχτηκε η οχύρωση, κατά την Οθωμανική περίοδο. Ωστόσο, η πρώτη φάση, κατάλοιπα της οποίας έχουν επισημανθεί στη δυτική πλευρά της ακρόπολης, ανάγεται στην εποχή του Ιουστινιανού (540 μ.Χ.), όταν χρησιμοποιήθηκε και υλικό από την αρχαία ακρόπολη.

Βαρούσι:

Κατά μήκος της ανατολικής πλευράς του Κάστρου και βόρεια του αρχαιολογικού χώρου της Τρίκκης, εκτείνεται η παραδοσιακή συνοικία Βαρούσι. Αυτή κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας αποτελούσε τη χριστιανική συνοικία της πόλης. Η συνοικία απαρτίζεται από πολυάριθμες μεταβυζαντινές εκκλησίες και τα αρχοντικά του Βαρουσίου. Αυτά αντικατοπτρίζουν την οικονομική άνθηση του 18ου και 19ου αι. που ήταν αποτέλεσμα της ανάπτυξης του εμπορίου και της βιοτεχνίας. Το μεγαλύτερο μέρος των κτισμάτων που απαρτίζουν τη συνοικία, έχει διατηρηθεί σήμερα. Ωστόσο, διακρίνονται αλλοιώσεις στη γενικότερη φυσιογνωμία της συνοικίας, κυρίως λόγω της ανέγερσης κτηρίων διαφορετικής φυσιογνωμίας στις δεκαετίες του 1970-80 τα οποία και παρεμβάλλουν ανάμεσα στα παραδοσιακά. Επιπροσθέτως, υπάρχουν αρκετά κτίρια τα οποία καταρρέουν λόγω φθορών. Οι ιδιοκτήτες τους δεν ενδιαφέρονται ή αδυνατούν να επωμιστούν το κόστος συντήρησής τους. Σε αντίθεση, οι ναοί που εντοπίζονται στην εν λόγω συνοικία διατηρούνται σε καλή κατάσταση, καθώς είναι σε χρήση και εκ των πραγμάτων συντηρούνται από την αρμόδια Μητρόπολη. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι το Βαρούσι έχει χαρακτηριστεί ως παραδοσιακός οικισμός, σύμφωνα με τα Π.Δ. που έχουν δημοσιευθεί στα ΦΕΚ 201/Δ/5-4-1979 και ΦΕΚ 886/Δ/25-8-2005.

11. Κατάσταση Διατήρησης των Μνημείων και αρχαιολογικού χώρου

Η πρώτη εικόνα που λαμβάνουν οι κάτοικοι της περιοχής και οι επισκέπτες για τον αρχαιολογικό χώρο δεν είναι η αρμόζουσα. Ξεκινώντας, βλέπουμε ότι το επίπεδο του αρχαιολογικού χώρου βρίσκεται σε βάθος από 2,50 μ. έως 3,50 μ. από το του σημερινού δρόμου. Το ελληνιστικό κτήριο και η στοά σώζονται στο επίπεδο της θεμελίωσης, η οποία σε κάποια σημεία διατηρείται σε τόσο άσχημη κατάσταση, που είναι δύσκολη η αποκατάσταση της κάτοψης. Μάλιστα, το πρόβλημα εντείνει, το γεγονός πως αναπτύσσεται χαμηλή βλάστηση στο μεγαλύτερο τμήμα που καταλαμβάνουν τα αρχαία. Έτσι, ακόμη και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία που σώζονται δεν είναι ορατά. Τα κατάλοιπα του ρωμαϊκού λουτρού, διατηρούνται σε καλύτερη κατάσταση και σε μεγαλύτερο ύψος. Ωστόσο, και αυτά δεν είναι ευδιάκριτα καθώς έχει τοποθετηθεί σε χαμηλό σημείο το στέγαστρο προστασίας τους. Με τον τρόπο αυτό, αποδυναμώνεται η λειτουργικότητα του χώρου και η οπτική των μνημείων αλλά και η γενικότερη αισθητική του χώρου. Ακόμη, όπως αναφέραμε και παραπάνω η ανασκαφή της βασιλικής εκκλησίας δεν έχει ολοκληρωθεί. Τέλος, η κατάσταση διατήρησης των ορατών καταλοίπων συνεχώς δυσχεραίνεται καθώς αυτά είναι εκτεθειμένα στα καιρικά

φαινόμενα γεγονός που συμβάλει στη διάβρωση των συνδετικών υλικών. Τα καιρικά φαινόμενα μάλιστα της περιοχής έχουν ισχυρές βροχές και χιόνια τους χειμερινούς μήνες, αλλά και ιδιαίτερα υψηλές θερμοκρασίες το καλοκαίρι.

11.1 Η κατάσταση της βλάστησης στον αρχαιολογικό χώρο

11.2 Επίπεδο αρχαιολογικού χώρου και κατάσταση βλάστησης

11.3 Στέγαστρο ρωμαϊκού λουτρού

Ακόμη, πολύ σημαντικό είναι να αναφερθούμε στα εξωτερικά στοιχεία του αρχαιολογικού χώρου. Αρχικά, η περιφραξη του χώρου έχει αλλοιωθεί, καθώς φαίνεται κάπως παραμελημένη. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως δεν υπάρχει διαμορφωμένη πρόσβαση εισόδου, ενώ το μνημείο αναφέρεται πως είναι προσβάσιμο μετά από συνεννόηση με την Εφορεία Αρχαιοτήτων. Τέλος, βασική διαπίστωση είναι πως υπάρχει παντελής έλλειψη σήμανσης και πινακίδων πληροφόρησης κοινού. Εξωτερικά υπάρχει μόνο μια πινακίδα που αναφέρεται ονομαστικά στο μνημείο και αποτελεί μάλλον κομμάτι στάσης του ποδηλατοδρόμου.

11.4 Πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο

Βεβαίως, το γεγονός ότι μέρος των ανεσκαμμένων κτισμάτων που απαρτίζουν τον αρχαιολογικό χώρο, εκτείνεται κάτω από τις υφιστάμενες οδούς και οικοδομήματα, δυσχεραίνει την όποια προσπάθεια ανάδειξής τους. Επίσης, η φυσιογνωμία της γύρω περιοχής, όπως διαμορφώθηκε κατά τα τελευταία 60 χρόνια, και χαρακτηρίζεται από κακότεχνες και ογκώδεις οικίες και τον μεγάλων διαστάσεων Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Νικολάου, δεν συμβάλλει στην ομαλή ένταξη των καταλοίπων στον πολεοδομικό ιστό. Μάλιστα, στην ανατολική γωνία του οικοδομικού τετραγώνου, το υπάρχον κτίριο βρίσκεται υπό κατάρρευση, γεγονός που προκαλεί ακόμη χειρότερη εντύπωση στον επισκέπτη αλλά και στον απλό διαβάτη.

11.5 Νάος Αγίου Νικολάου

11.6 Κτίριο υπό κατάρρευση στην ανατολική γωνία του αρχαιολογικού χώρου.

12. Απειλές για τα Μνημεία

Πριν προχωρήσουμε στις αξίες του μνημείου και στους στόχους του έργου είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψη μας, ποιοι είναι οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν τα μνημεία αυτού του χώρου, ώστε να αντιμετωπισθούν όπως πρέπει. Οι μνημειακοί χώροι δέχονται δύο ειδών κινδύνους: τους φυσικούς που προκαλούνται από τα φυσικά φαινόμενα και τους ανθρωπογενείς, τους οποίους δημιουργεί ο άνθρωπος.

Στους φυσικούς κινδύνους πρέπει να συμπεριλάβουμε στην παρούσα περίπτωση την έκθεση των μνημείων στα καιρικά φαινόμενα. Τα μνημεία δέχονται συχνές βροχές και χιόνια τα οποία διαβρώνουν τα υλικά τους. Επίσης, είναι πιθανό, στο χώρο του αρχαιολογικού χώρου να λιμνάζουν νερά αφού βρίσκονται σε χαμηλότερο επίπεδο από το δρόμο. Ακόμη, η χαμηλή βλάστηση που παρατηρείται στο χώρο αποτελεί φυσική απειλή για τα μνημεία, αφού καλύπτει μέρος των καταλοίπων και γίνεται εστία για μικροοργανισμούς.

Στους ανθρωπογενείς τώρα, κινδύνους αξίζει να σημειώσουμε το ενδεχόμενο βανδαλισμού των μνημείων καθώς η περίφραξη είναι σε κακή κατάσταση. Εξάλλου, ήδη βλέπουμε πως περαστικοί πετούν σκουπίδια εντός του αρχαιολογικού χώρου.

13. Αξίες Μνημειακού Συνόλου

Για να μπορέσουμε να προχωρήσουμε σε ένα πλάνο διαχείρισης, πρέπει πρώτα να εξετάσουμε τις αξίες του μνημείου και να τις ταξινομήσουμε ανάλογα με τη σημασία τους. Κάθε μνημείο εκφράζει ένα σύνολο αξιών, που ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του διαφέρει από τα υπόλοιπα μνημεία. Στη συνέχεια, θα αναλύσουμε τις αξίες του αρχαιολογικού συνόλου της αρχαίας Τρίκκης με σκοπό να εντοπίσουμε την σημασία του και την αναγκαιότητα διαχείρισης του.

Αρχικά, πολύ σημαντική είναι η τοπική αξία του μνημείου. Το μνημειακό σύνολο, αποτελεί κομμάτι του αρχαιότερου ασκληπιείου. Αποδεικνύει πως η αρχαία Τρίκκη αποτέλεσε όντως το σημείο που έζησε και βασίλευσε ο Ασκληπιός, όπως μαρτυρούν οι αρχαίες πηγές. Το γεγονός αυτό δεν είχε αποδειχτεί μέχρι πρότινος. Αποτελεί ορόσημο της τοπικής ιστορίας και διαμορφώνει την ιστορική ταυτότητα της περιοχής. Επίσης, το γεγονός ότι το μνημειακό σύνολο αποτελείται από μνημεία διαφορετικών περιόδων, δείχνει την συνεχή κατοίκηση της πόλης από τα ελληνιστικά χρόνια και έπειτα. Ενισχύει λοιπόν, την άποψη ότι τα Τρίκαλα έχουν μακράιωνη παρουσία, και αποτελούσαν σημαντική πόλη για την ιστορία της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Στη συνέχεια, το μνημείο έχει μεγάλη οικονομική και τουριστική αξία. Η κοντινή πόλη της Καλαμπάκας έχει πολύ μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Οι περισσότεροι από αυτούς επισκέπτονται την περιοχή για να θαυμάσουν τα μετέωρα αλλά και το σπήλαιο της Θεόπετρας. Είναι δηλαδή ένα κομμάτι κοινού το οποίο έρχεται με σκοπό την διερεύνηση μνημείων. Τα Τρίκαλα απέχουν μόλις δεκαπέντε λεπτά με το τρένο και τριάντα λεπτά με το αυτοκίνητο. Επιπροσθέτως, τα μνημεία των Τρικάλων μπορούν πολύ εύκολα να αποτελέσουν πόλο έλξης. Έτσι, με την κατάλληλη διαχείριση, μπορούμε να θεωρήσουμε πως υπάρχει ήδη ενεργό κοινό το οποίο θα ενδιαφερθεί και θα επισκεφθεί τον αρχαιολογικό χώρο. Τα Τρίκαλα θα γνωρίσουν τουριστική ανάπτυξη που μέχρι τώρα δεν είχαν, ενώ είναι μια ιδιαίτερα ανεπτυγμένη πόλη. Δημιουργούνται, λοιπόν, συνθήκες οικονομικής ανάπτυξης στην περιοχή.

Τέλος, μια αξία που μπορεί να θεωρηθεί αξιόλογη είναι η παλαιότητα σε συνδυασμό με την σπανιότητα του μνημείου. Μπορεί να μην είναι το αρχαιότερο μνημείο της Ελλάδας, είναι όμως το αρχαιότερο Ασκληπιείο της Ελλάδας. Δεν είναι το μοναδικό Ασκληπιείο αλλά θεωρείται το σπουδαιότερο και αρχαιότερο, οπότε αυτόματα αποκτά μια αίγλη. Το γεγονός αυτό το καθιστά ιδιαίτερα σημαντικό από ιστορική και επιστημονική άποψη.

Συνοψίζοντας, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, ο αρχαιολογικός χώρος έχει σημαντική τοπική, οικονομική και τουριστική αλλά και επιστημονική αξία. Για όλους τους λόγους που προαναφέρθηκαν θεωρείται ουσιώδης η διαχείριση του συγκεκριμένου μνημειακού συνόλου. Αυτή, θα βοηθήσει την τοπική κοινωνία να διαμορφώσει την ταυτότητά της και να γνωρίσει περισσότερο για την ιστορία της, ενώ θα ενισχύσει και την οικονομία της. Αποτελεί, όμως και επιστημονικό ενδιαφέρον ο συγκεκριμένος χώρος, λόγω της παλαιότητας και την σπανιότητας του.

14. Στρατηγική Διαχείρισης του Συνόλου

Στο σημείο αυτό θα προχωρήσουμε σε ορισμένες προτάσεις διαχείρισης του αρχαιολογικού συνόλου. Αυτές θα αναλυθούν εκτενώς στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας.

Αρχικά, θεωρείται σκόπιμο να γίνουν ορισμένες απαλλοτριώσεις κτιρίων γύρω από τον υπάρχοντα αρχαιολογικό χώρο. Έτσι, θα προχωρήσουμε σε ανασκαφές για την αποκάλυψη της συνέχειας των κτιρίων-κατόψεων. Με τον τρόπο αυτό, αφενός θα απαλλαγούμε από τα ερημωμένα κτίρια που βρίσκονται γύρω και δημιουργούν άσχημη εικόνα, ενώ αφετέρου θα αποκαλυφθεί μεγαλύτερο μέρος των αρχαίων. Παράλληλη ανασκαφή θα διενεργηθεί και στον χώρο της βασιλικής εκκλησίας ώστε να αποκαλυφθούν τα κομμάτια που λείπουν.

Στην συνέχεια, όσον αφορά τον ήδη υπάρχοντα αρχαιολογικό χώρο, βασικό είναι να πραγματοποιηθούν αποψιλώσεις και καθαρισμοί των μνημείων καθώς η βλάστηση είναι έντονη. Το γεγονός αυτό δυσκολεύει και την οπτική τους από το κοινό, αφού η χαμηλή βλάστηση καλύπτει τις κατόψεις. Επιπλέον, πολύ σημαντική είναι η δημιουργία εισόδου και η διαμόρφωση της πρόσβασης. Αυτή την στιγμή ο χώρος δεν έχει είσοδο οπότε ακόμη και να άνοιγε ως έχει προς το κοινό, δεν θα ήταν δυνατό κανείς να περάσει εντός του αρχαιολογικού χώρου, πόσο μάλλον να περιηγηθεί εντός του. Αλλαγή χρειάζεται επίσης, η περίφραξη του χώρου η οποία εμφανίζει πολύ κακή διατήρηση. Σε δεύτερο πλάνο μπορούμε να εξετάσουμε ποια θα είναι η καλύτερη επιλογή όσον αφορά την περίφραξη.

Τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό κομμάτι αποτελεί η πληροφόρηση του κοινού. Αρχικά, πρέπει να τοποθετηθούν ενημερωτικές πινακίδες εντός και εκτός του χώρου καθώς υπάρχει πλήρης έλλειψη. Ακόμη, προτείνεται η δημιουργία έντυπου ενημερωτικού υλικού,

το οποίο μπορεί να δίνεται από το τουριστικό περίπτερο του χώρου του κάστρου, το οποίο μπορεί να χρησιμοποιείται ως ενιαίος χώρος πληροφόρησης των μνημείων των Τρικάλων. Τέλος, θα γίνει αντικατάσταση των πινακίδων πληροφόρησης των αρχαιολογικών χώρων που υπάρχουν στην πόλη των Τρικάλων. Αυτές δίνουν πληροφορία μόνο για την τοποθεσία των μνημείων ενώ σκοπός είναι να τραβήξουν την προσοχή και να πληροφορήσουν ολοκληρωμένα ώστε να προσελκύσουν εν τέλει τον κόσμο που ενδιαφέρεται για αυτά ώστε να τα επισκεφθούν. Επιπλέον, οι περισσότερες είναι βανδαλισμένες με αποτέλεσμα να μην εξυπηρετούν τον σκοπό τους.

Πρωταρχικός, σκοπός είναι να αποκατασταθεί και να αναδειχθεί ο αρχαιολογικός χώρος της αρχαίας Τρίκκης αλλά και να καταστεί προσβάσιμος και αναγνώσιμος στο κοινό. Σε δεύτερη προτεραιότητα, σκοπός είναι να προσελκύσει το ενδιαφέρον του τουριστικού κοινού της ευρύτερης περιοχής.

15. Στόχοι Διαχείρισης Χώρου

Το όλο εγχείρημα θα πραγματοποιηθεί με στόχο την επιστημονική τεκμηρίωση του χώρου, την προστασία του αλλά και την ανάδειξή του. Δευτερευόντως, μέσα από την υλοποίηση του προγράμματος ανάδειξης υπάρχει η δυνατότητα να εμφανιστούν νέοι τρόποι οικονομικής, τουριστικής και ποιοτικής ανέλιξης της πόλης των Τρικάλων.

Αρχικά, για την επιστημονική τεκμηρίωση του χώρου θα πρέπει να συνεχιστεί η ανασκαφή σε γειτονικά οικοπέδα με σκοπό να βρεθούν όλα τα μνημεία που θεωρείται ότι υπήρχαν εκεί. Είναι αναγκαίο να βρεθεί το σύνολο των μνημείων καθώς μπορεί να δώσει μια εντελώς διαφορετική εικόνα, αλλά και μια ίσως πιο ολοκληρωμένη επιστημονικά άποψη του αρχαιολογικού χώρου. Εξίσου σημαντική είναι και η αποψίλωση και ο καθαρισμός των μνημείων, ώστε να καταστούν διακριτά. Σε αυτό συμβάλει και η απομάκρυνση του στεγάστρου από το σημείο του Ρωμαϊκού λουτρού.

Στην συνέχεια, η προστασία του μνημειακού συνόλου, απαιτεί μέριμνα όσον αφορά την περιφράξη του. Αυτή την στιγμή ο χώρος βρίσκεται απροστάτευτος λόγω της κακής κατάστασης στην οποία βρίσκεται η υπάρχουσα περιφράξη.

Το μεγαλύτερο κομμάτι εργασιών αφορά τον στόχο της ανάδειξης, καθώς η παρούσα κατάσταση του χώρου αποδυναμώνει εντελώς αυτό το ζήτημα. Προτείνεται οπωσδήποτε η δημιουργία εισόδου, και διαδρομής περιήγησης εντός του χώρου. Φυσικά, προϋποτίθεται και ο αναγκαίος φωτισμός του, ο οποίος αυτή την στιγμή είναι ανύπαρκτος. Ακόμη, αναγκαία είναι η τοποθέτηση πληροφοριακών πινακίδων εντός και εκτός του χώρου. Τέλος, η προώθηση του μνημείου στο κέντρο της πόλης μέσω ενημερωτικών πινακίδων μπορεί να λειτουργήσει δυναμικά στην προσέλκυση επισκεπτών. Αναπόσπαστο κομμάτι της σημερινής κοινωνίας είναι βέβαια και η ψηφιακή προώθησή του χρησιμοποιώντας ψηφιακά και κοινωνικά μέσα.

Μέρος Δεύτερο: Σχεδιασμός Αρχαιολογικού Έργου

Κεφάλαιο 2^ο

1. Ανάλυση S.W.O.T

Στον πίνακα που ακολουθεί, ταξινομούνται, με βάση όσα αναλύσαμε στο πρώτο μέρος της εργασίας, τα ισχυρά σημεία, οι αδυναμίες, οι δυνατότητες και οι απειλές που υπάρχουν σχετικά με το συγκεκριμένο αρχαιολογικό χώρο και το πρόγραμμα ανάδειξής του. Ο εν λόγω πίνακας μας βοηθά να δούμε συμπυκνωμένα τα σημεία στα οποία πρέπει να δώσουμε βάση και τι είναι καλό να αποφύγουμε ώστε να πετύχουμε τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα προς όφελος του αρχαιολογικού χώρου.

2.1.1 Θεσμικό και Ιδιοκτησιακό καθεστώς

	STRENGTHS ΙΣΧΥΡΑ ΣΗΜΕΙΑ	WEAKNESSES ΑΣΘΕΝΗ ΣΗΜΕΙΑ	OPPORTUNITIES ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	THREATS ΚΙΝΔΥΝΟΙ
Κηρύξεις	Όλα τα μνημεία προστατεύονται από κηρύξεις.	Δεν έχουν θεσπιστεί χρήσεις γης και όροι δόμησης στην περιοχή.	Δυνατότητα θέσπισης όρων δόμησης και χρήσεων γης.	
Ιδιοκτησιακό Καθεστώς	Ο αρχαιολογικός χώρος της Αρχαίας Τρίκκης ανήκει στο ελληνικό Δημόσιο.	Χρειάζεται να γίνουν απαλλοτριώσεις των ορισμένων κτηρίων γύρω από τον αρχαιολογικό χώρο.		Οι πόροι που αφορούν τις απαλλοτριώσεις είναι δύσκολο να βρεθούν.

2.1.2 Ανθρωπογενείς παράγοντες

Μόνιμοι Κάτοικοι	Οι πολίτες του δήμου έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον πολιτισμό γεγονός που δείχνει ότι θα δεχθούν με θέρμη και θα στηρίξουν το έργο ανάδειξης του χώρου.	Ο περιβάλλοντας χώρος του φυσικού αντικειμένου είναι πυκνοκατοικημένος ενώ περιλαμβάνει και εμπορικές δραστηριότητες. Έτσι, υπάρχει δυσκολία αποδοχής απαλλοτριώσεων αλλά και αλλαγών στην οδική κυκλοφορία.	Πολύ σύντομα, ο αρχαιολογικός χώρος θα γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της πόλης αλλά και της συνείδησης των ντόπιων μέσα από την αποδοχή του κόσμου.	Η περιφραγή του χώρου ενώ είναι ακατάλληλη, τελικά μάλλον προστατεύει τα μνημεία από τυχόν βανδαλισμούς.
Επισκέπτες	Υπάρχει μεγάλη τουριστική κίνηση στην ευρύτερη περιοχή από ομάδες κοινού με ενδιαφέρον στα μνημεία και την ιστορία τους. Επίσης, ο χώρος είναι γνωστός και μέσα από το Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων Ασκληπιείων.	Δεν υπάρχει διαμόρφωση πρόσβασης περιήγησης και ενημέρωσης επισκεπτών.	Δημιουργία κοινής διαδρομής με άλλα μνημεία της περιοχής	

1.1 Φυσικό Περιβάλλον

Ρύπανση	Περιοχής χωρίς έντονο ζήτημα κυκλοφοριακής συμφόρησης.	Ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται εντός του πολεοδομικού ιστού και μάλιστα σε αρκετά κεντρικό		
---------	--	---	--	--

		δρόμο. Υπάρχει ταχύτερη φθορά των μνημείων λόγω ρύπων.		
Όμβρια		Ο χώρος βρίσκεται σε χαμηλότερη στάθμη από τον περιβάλλοντα δρόμο και κτήρια οπότε θεωρείται πιθανό να λιμνάζουν εκεί όμβρια ύδατα.	Μέριμνα σχετικά με την αντιμετώπιση των όμβριων υδάτων.	
Βλάστηση		Υπάρχει έντονη χαμηλή βλάστηση σε ολόκληρο το χώρο που επηρεάζει τη φθορά αλλά και την αναγνωσιμότητα των μνημείων.	Θα πρέπει να γίνεται τακτική αποψίλωση του χώρου.	
Καιρικά Φαινόμενα		Κλίμα με έντονο παγετό το χειμώνα και υψηλές θερμοκρασίες το καλοκαίρι. Και στις δυο περιπτώσεις τα ευπαθή υλικά των καταλοίπων παρουσιάζουν ταχύτερη φθορά.	Λήψη μέτρων για την προστασία και τη συντήρηση των ευπαθών υλικών.	

1.2 Τεκμηρίωση και Ανάδειξη

Ανασκαφή	Ο αρχαιολογικός χώρος έχει ανασκαφεί επαρκώς στο σημείο που δεν καλύπτεται από κτίρια		Η ανασκαφή της γύρω περιοχής του υπάρχοντος αρχαιολογικού χώρου, θα φέρει στο φως νέα στοιχεία και θα βελτιώσει την εικόνα του χώρου.	Υψηλό κόστος απαλλοτριώσεων και ερευνών.
Δημοσιεύσεις		Χώρος ανάδειξης και προβολής των ευρημάτων του αρχαιολογικού χώρου.	Έντυπα και ηλεκτρονικά ενημερωτικά φυλλάδια.	
Προβολή		Δεν υπάρχουν ενημερωτικές πινακίδες.	Μελλοντικά μπορεί να δημιουργηθεί ενοποιημένη διαδρομή για όλους τους αρχαιολογικούς χώρους των Τρικάλων.	
		Δεν έχουν γίνει ενέργειες ανάδειξης του χώρου.	Μπορεί να αναδειχθεί σε σύνδεση με το Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων	

			Ασκληπιείων σε μια διαφορετική ομάδα κοινού.	
Εικόνα Χώρου		Η κατάσταση διατήρησης των μνημείων είναι κακή. Οι κατόψεις των μνημείων σώζονται σε μικρό βαθμό.	Περαιτέρω έρευνα, στερέωση και αποκατάσταση των μνημείων.	Ανάγκη απαλλοτρίωσης των γύρω κτισμάτων.
Πρόσβαση		Δεν υπάρχει διαμορφωμένη πρόσβαση στο χώρο.	Εύκολη διαμόρφωση. Δημιουργία προσβάσεων ΑΜΕΑ.	
Αναγνωσιμότητα		Περιορισμένη λόγω της κατάστασης διατήρησης.	Μπορεί να διαμορφωθεί εύκολα και να γίνει ευανάγνωστος για το κοινό.	

2. Παράγοντες του Έργου

Η περιοχή παρέμβασης είναι ο Αρχαιολογικός χώρος της πόλεως των Τρικάλων. Αυτός ανήκει στο ελληνικό δημόσιο. Ο χώρος υπάγεται και διαχειρίζεται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων που έχει έδρα τα Τρίκαλα και έχει αναλάβει την διαχείριση των καταλοίπων του νομού. Πρόκειται για κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο.

Όσον αφορά την υλοποίηση του έργου φορέας υλοποίησης ορίζεται η Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων και υπεύθυνος έργου ο προϊστάμενος της. Η ομάδα του έργου θα απαρτίζεται από:

1. Επιστημονικό προσωπικό
 - 1 Αρχαιολόγος
 - 1 Αρχιτέκτονας
 - 2 συντηρητές αρχαιοτήτων
2. Και 6 εξειδικευμένους εργατοτεχνίτες
3. Εξωτερικούς συνεργάτες

Ακόμη, ως χρήστες ορίζονται η τοπική κοινότητα και το επιστημονικό προσωπικό που έχει ενδιαφέρον για τον αρχαιολογικό χώρο. Σε αυτούς υπολογίζεται και το Διεθνές Δίκτυο Αρχαίων Ασκληπιείων. Σε βάθος χρόνου και αφού πραγματοποιηθεί η κατάλληλη ανάδειξη αναμένονται ως χρήστες και ο τουρισμός της ευρύτερης περιοχής. Τέλος, φορέας χρηματοδότησης θεωρείται το Ε.Σ.Π.Α.

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	Προϊστάμενος Εφορείας Αρχαιοτήτων Τρικάλων
ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων
ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΟΥ	1 Αρχαιολόγος 1 Αρχιτέκτονας 2 συντηρητές αρχαιοτήτων 6 εξειδικευμένους εργατοτεχνίτες
ΦΟΡΕΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	Εφορεία Αρχαιοτήτων Τρικάλων
ΧΡΗΣΤΕΣ	Τοπική Κοινωνία Τουρίστες
ΦΟΡΕΑΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ	Ε.Σ.Π.Α.

3. Προτάσεις Ανάδειξης

Μελετώντας την ιστορία του αρχαιολογικού χώρου, τα κατάλοιπά του, τη σχέση του με τον περιβάλλοντα χώρο αλλά και την ευρύτερη περιοχή, τα δυνατά και τα αδύναμα σημεία του, μπορούμε να προχωρήσουμε σε ορισμένες προτάσεις συντήρησης και ανάδειξής του. Με τον τρόπο αυτό ο χώρος θα καταστεί επισκέψιμος και αναγνώσιμος από το ευρύ κοινό.

Ανασκαφή

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αποκάλυψη των καταλοίπων του εν λόγω αρχαιολογικού χώρου δεν έχει ολοκληρωθεί. Πρώτο λοιπόν βήμα του προγράμματος είναι η μελέτη και επιλογή των σημείων που θα απαλλοτριωθούν και θα διενεργηθεί ανασκαφή. Προτείνεται να απαλλοτριωθούν οι οικίες βόρεια νότια και ανατολικά του αρχαιολογικού χώρου. Σε περίπτωση μη ύπαρξης ικανής χρηματοδότησης για να υποστηρίξει αυτό το εγχείρημα, μπορεί να απαλλοτριωθεί μόνο το ανατολικό κτίριο, το οποίο όπως είδαμε φαίνεται να είναι υπό κατάρρευση. Έτσι, νέα ευρήματα θα έρθουν στο φως ενώ παράλληλα δεν θα υπάρχει η ανάρμοστη εικόνα που το κτίριο προκαλούσε δίπλα στα μνημεία.

Συντήρηση

Παράλληλα, θα πραγματοποιηθούν ενέργειες αποκάλυψης και συντήρησης των μνημείων. Πρώτα, θα διενεργηθούν αποχρωματώσεις και αποψιλώσεις σε ολόκληρο το χώρο, ώστε να καταστούν τα μνημεία αναγνώσιμα και να γίνει ο χώρος πιο ελκυστικός. Έπειτα, θα προχωρήσουν οι ενέργειες αποκάλυψης και συντήρησης των μνημείων και στερέωσης των τοίχων των κτιρίων όπου χρειάζεται. Επίσης, η απομάκρυνση του στεγάστρου του ρωμαϊκού λουτρού και η αντικατάστασή του με νέο κρίνεται απαραίτητη. Το νέο στέγαστρο θα είναι διάφανο και θα επιτρέπει τη θέαση από ψηλά σε αντίθεση με το προηγούμενο. Είναι σημαντικό, να ληφθούν υπόψη τα καιρικά φαινόμενα και οι όποιες άλλες ιδιαιτερότητες του χώρου ώστε να αντιμετωπιστούν κατάλληλα τα ευπαθή υλικά κατά τη διαδικασία της συντήρησης.

Διαμόρφωση χώρου

Αυτή τη στιγμή ο αρχαιολογικός χώρος δεν είναι προσβάσιμος όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Είναι λοιπόν απαραίτητο να διαμορφωθεί είσοδος και διαδρομή εσωτερικά του χώρου για την περιήγηση του κοινού. Η είσοδος και η διαδρομή θα δημιουργηθούν με τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η πρόσβαση ΑΜΕΑ στον αρχαιολογικό χώρο. Η περίφραξη θα αντικατασταθεί με πιο σύγχρονη και τα μνημεία θα περιστοιχισθούν. Στις εργασίες πεδίου θα λάβει χώρα και η εργασία σχετικά με την πυρασφάλεια του κτιρίου.

Ανάδειξη

Αφού ολοκληρωθούν οι εργασίες πεδίου και έχουμε πλέον ξεκάθαρη εικόνα του χώρου θα διενεργηθεί η ανάδειξή του. Πρώτα, θα τοποθετηθούν πινακίδες πληροφόρησης για το κοινό. Μια εσωτερικά του χώρου και μια στην είσοδό του. Πινακίδες χρειάζεται να τοποθετηθούν και εντός της πόλης των Τρικάλων σε κεντρικά σημεία. Θα τοποθετηθεί, επίσης, ο κεντρικός φωτισμός του χώρου αλλά και των μνημείων ξεχωριστά. Η μελέτη φωτισμού θα εκπονηθεί θέτοντας στο επίκεντρο το οικολογικό αποτύπωμα του χώρου. Φυσικά ένας χώρος πολιτισμού οφείλει να σέβεται το περιβάλλον και να έχει χαμηλό οικολογικό και ενεργειακό αποτύπωμα. Στη συνέχεια, θα δημιουργηθεί ψηφιακό υλικό ανάδειξης το οποίο θα αναλύσουμε παρακάτω στην αποτύπωση του φυσικού αντικειμένου. Μέχρι στιγμής, ο αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Τρίκκης δεν διαθέτει ψηφιακά μέσα που να περιλαμβάνουν επαρκή πληροφόρηση για το χώρο και την ιστορία του.

Όλες οι παραπάνω προτάσεις κρίνονται απαραίτητες για την προστασία και την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου. Περισσότερες πληροφορίες για αυτές θα δούμε παρακάτω στην ανάλυση του φυσικού αντικειμένου και στον πίνακα εργασιών και προϋπολογισμού.

4. Ανάλυση Φυσικού Αντικειμένου

Φυσικό Αντικείμενο

Ως φυσικό αντικείμενο του έργου ορίζεται το σύνολο των δραστηριοτήτων που απαιτείται για την υλοποίηση της διαχείρισης και ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου αρχαίας Τρίκκης, μέχρι αυτή να ολοκληρωθεί.

Μελέτες

Το φυσικό αντικείμενο του έργου ξεκινά από τις αναγκαίες μελέτες. Αρχικά, πρέπει να γίνει μελέτη της περιοχής όπου θα πραγματοποιηθεί η ανασκαφή. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η καλύτερη επιλογή θα ήταν να απαλλοτριωθούν οι οικίες βόρεια νότια και ανατολικά του αρχαιολογικού χώρου. Το κόστος των απαλλοτριώσεων όμως, θεωρείται πολύ μεγάλο για να προχωρήσουμε σε τέτοιες ενέργειες. Έτσι, προτείνεται η εναλλακτική λύση απαλλοτρίωσης μόνο του ανατολικού κτιρίου, το οποίο φαίνεται εγκαταλελειμμένο. Στη συνέχεια, αρχιτεκτονική μελέτη ώστε να βρεθούν όλα τα σημεία που θα χρειαστούν συντήρηση και ίσως αναστήλωση. Ακόμη, χρήσιμη είναι μια μελέτη πινακίδων και πληροφοριακού υλικού. Τέλος, θα πραγματοποιηθεί μελέτη φωτισμού και πυρασφάλειας του μνημείου από ειδικούς εξωτερικούς συνεργάτες.

Οργάνωση Εργοταξίου

Στην συνέχεια, γίνεται η διαμόρφωση του εργοταξίου ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν από τις έρευνες. Θα χρειαστεί να γίνει πρόσληψη προσωπικού, καθώς και προμήθειες μέσω ατομικής προστασίας. Ακόμη, θα χρειαστεί προμήθεια εργοταξιακού εξοπλισμού, εργαλείων, αλλά και των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν.

Εργασίες πεδίου

Αφού ολοκληρωθούν τα δυο αυτά πρώτα στάδια θα ξεκινήσουν οι εργασίες πεδίου. Σ' αυτές περιλαμβάνονται οι εργασίες ανασκαφής, οι εργασίες συντήρησης και

αναστήλωσης των καταλοίπων και οι εργασίες διαμόρφωσης του χώρου ώστε να καταστεί προσβάσιμος και αναγνώσιμος. Οπότε αναφερόμαστε και στην δημιουργία εισόδου και διαδρομής στο εσωτερικό του χώρου. Ακόμη, στις εργασίες πεδίου απαντώνται και η περίφραξη του χώρου, και ο φωτισμός των μνημείων.

Αναλυτικότερα, πρώτα θα αντικατασταθεί η υπάρχουσα περίφραξη με ασφαλέστερη και πιο σύγχρονη. Στη συνέχεια, αφού ξεκινήσει η διαδικασία ανασκαφής στον απαλλοτριωμένο χώρο, παράλληλα θα γίνεται και η απαραίτητη συντήρηση και αναστήλωση των υπαρχόντων καταλοίπων. Στις εργασίες ανασκαφής και συντήρησης θα προστεθούν παράλληλα και οι εργασίες καθαρισμού, αποχρωμάτωσης και αποψιλώσεων του χώρου. Σε αυτό το στάδιο αφού καθαριστεί ο χώρος θα στρωθεί με ασφαλτόπανο και χαλίκι ώστε να μην αναπτύσσεται χλόη στο μέλλον.

Στη συνέχεια θα πραγματοποιηθεί η διαμόρφωση του χώρου εσωτερικά και εξωτερικά. Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στη διαμόρφωση εισόδου με ειδική μέριμνα φυσικά για την είσοδο ΑΜΕΑ. Επίσης, θα δημιουργηθεί μια διαδρομή εντός του αρχαιολογικού χώρου για την περιήγηση των επισκεπτών. Στο στάδιο αυτό θα γίνει και περισχοίνιση των μνημείων. Ευτυχώς, ο χώρος δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες αυξομειώσεις στάθμης με αποτέλεσμα να μπορεί εύκολα να δημιουργηθεί διαδρομή που θα ακολουθείτε και από ΑΜΕΑ. Με αυτή θα έχουν την δυνατότητα να πλησιάσουν πολύ κοντά στα μνημεία. Επίσης, μέσα στην διαδρομή αυτή θα δημιουργηθεί σημείο στάσης με καθίσματα, ώστε να μπορεί κάποιος να καθίσει για ολιγόλεπτη ξεκούραση ή για να δοθούν περισσότερες πληροφορίες σε κάποια ομάδα ξενάγησης ή εκπαιδευτική ομάδα.

Όσον αφορά την τελική διαμόρφωση των μνημείων προτείνονται και οι παρακάτω ενέργειες:

- Απομάκρυνση του στεγάστρου του ρωμαϊκού λουτρού και την αντικατάστασή του με νέο διάφανο που θα επιτρέπει την θέαση της κάτοψής του από ψηλά.
- Τοποθέτηση των ψηφιδωτών δαπέδων ή αντίγραφα αυτών στην αρχική τους θέση.

4.1 Αεροφωτογραφία αρχαιολογικού χώρου

Ανάδειξη

Τελευταίο βήμα και αφού ολοκληρωθεί το έργο, είναι η ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου. Σκοπός της ανάδειξης είναι να δημιουργηθεί μια ελκυστική εικόνα των μνημείων που θα τραβήξει το ενδιαφέρον του κοινού ενώ παράλληλα θα παρέχει πληροφόρηση σε αυτό με άμεσο και εύκολο τρόπο.

Αρχικά, ιδιαίτερα σημαντικό είναι να τοποθετηθούν δυο πινακίδες πληροφόρησης στον αρχαιολογικό χώρο. Η μια θα βρίσκεται κοντά στην είσοδο και θα αφορά συνολικά το χώρο και τι μπορεί κανείς να δει, ενώ η δεύτερη θα βρίσκεται στο σημείο στάσης και πιο συγκεκριμένα στο ρωμαϊκό λουτρό και θα αφορά αυτό μόνο το κτίριο. Επιπλέον, θα χρειαστεί να αντικατασταθούν οι πινακίδες εντός της πόλης που αφορούν τον αρχαιολογικό χώρο με νεότερες και πιο ενημερωμένες. Να σημειωθεί ότι οι πινακίδες που υπάρχουν αυτή τη στιγμή είναι πολύ συνοπτικές. Σε καμία περίπτωση δε δίνουν τις πληροφορίες που χρειάζεται για το χώρο και είναι δυσνόητες από το κοινό. Παρά ταύτα, οι πινακίδες βρίσκονται σε κεντρικά σημεία της πόλης, τα οποία διασχίζουν πολλοί επισκέπτες καθημερινά.

Παρακάτω μπορείτε να δείτε παραδείγματα πινακίδων που θα τοποθετηθούν.

4.2 Τύπος πινακίδας που θα τοποθετηθεί στον αρχαιολογικό χώρο.

4.3 Τύπος πινακίδας που θα τοποθετηθεί εντός της πόλης.

Επίσης, θα τοποθετηθεί φωτισμός στον αρχαιολογικό χώρο. Θα χρειαστεί να διενεργηθεί μελέτη από ειδικούς με έμφαση στο ενεργειακό αποτύπωμα του χώρου. Μέσω του φωτισμού θα επιτευχθεί καλύτερη προβολή των μνημείων, προστασία του χώρου και αποφυγή βανδαλισμών κατά τις νυχτερινές ώρες. Θα χρειαστεί να τοποθετηθούν σίγουρα μεγάλα φώτα για το σύνολο του χώρου αλλά και μικρότερα σποτάκια σε κάθε μνημείο.

Τέλος, είναι χρήσιμο να δημιουργηθεί ψηφιακό κυρίως πληροφοριακό υλικό. Βασικός λόγος δημιουργίας ψηφιακού υλικού είναι το γεγονός ότι, το έντυπο υλικό, δεν έχει ιδιαίτερη χρήση στις μέρες μας ενώ δε βοηθά και στο χαμηλό οικολογικό αποτύπωμα του χώρου. Σημαντικό είναι επίσης, ότι η νέα γενιά έλκεται περισσότερο από τα ψηφιακά μέσα, ενώ θεωρεί απαρχαιωμένα τα έντυπα φυλλάδια πληροφόρησης. Έτσι, προτείνεται η δημιουργία μιας σελίδας που θα αφορά τον αρχαιολογικό χώρο και θα διαχειρίζεται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων των Τρικάλων. Εκεί, θα υπάρχουν όλες οι πληροφορίες για τον χώρο και την πρόσβαση σε αυτόν. Επίσης, θα περιλαμβάνει φωτογραφίες του χώρου και των μνημείων, καθώς και ψηφιακή περιήγηση στο χώρο. Η ψηφιακή περιήγηση είναι κάτι που δημιουργείται πολύ εύκολα σήμερα. Μάλιστα, μπορούν να προστεθούν σε κάποιο πλαίσιο δεξιά ή αριστερά της οθόνης, πληροφορίες για το μνημείο που βλέπουμε κάθε φορά στην περιήγηση, με σκοπό η εμπειρία να θυμίζει πραγματική ξενάγηση από ειδικό. Μπορούν ακόμη, να προστεθούν εκεί δράσεις και εκδηλώσεις που θα διοργανώνονται για τα μνημεία και τα ευρήματά τους. Αυτές θα απευθύνονται στο ευρύ κοινό. Τέλος, μελλοντικά μπορούν να προστεθούν προτάσεις διαδρομών σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα κοντινά μνημεία των Τρικάλων. Τα Τρίκαλα άλλωστε είναι μια πόλη που μετακινείται κανείς εύκολα, τόσο με τα πόδια, όσο και με ποδήλατο. Μπορεί λοιπόν αυτό να αξιοποιηθεί προς όφελος των πολιτιστικών δράσεων. Στην ιστοσελίδα αυτή θα έχει κανείς πρόσβαση μέσω του διαδικτύου, όμως θα δημιουργηθεί επιπλέον ένα QR CODE το οποίο θα βρίσκεται πάνω στις πινακίδες πληροφόρησης τόσο εντός του αρχαιολογικού χώρου, όσο και εντός της πόλης των Τρικάλων. Το QR CODE είναι ένας εύκολος τρόπος να έχει κάποιος πρόσβαση στην ιστοσελίδα ενώ θεωρείται και ιδιαίτερα εύχρηστο για τις νεότερες γενιές. Σκοπός της ψηφιακής ανάδειξης είναι αρχικά να έχει πρόσβαση στις πληροφορίες οποιοσδήποτε άνθρωπος από οποιοδήποτε μέρος. Επίσης, είναι πολύ σημαντικό να προσελκύσουμε τη νέα γενιά και να της δώσουμε μια αφορμή να ενδιαφερθεί και να σχετιστεί με τα μνημεία και τη γνώση.

5. Ανάλυση Εργασιών και Προϋπολογισμός

Στον παρακάτω πίνακα, θα δούμε την ανάλυση του φυσικού αντικειμένου με τη διάρκεια των εργασιών, καθώς και τον οικονομικό προϋπολογισμό.

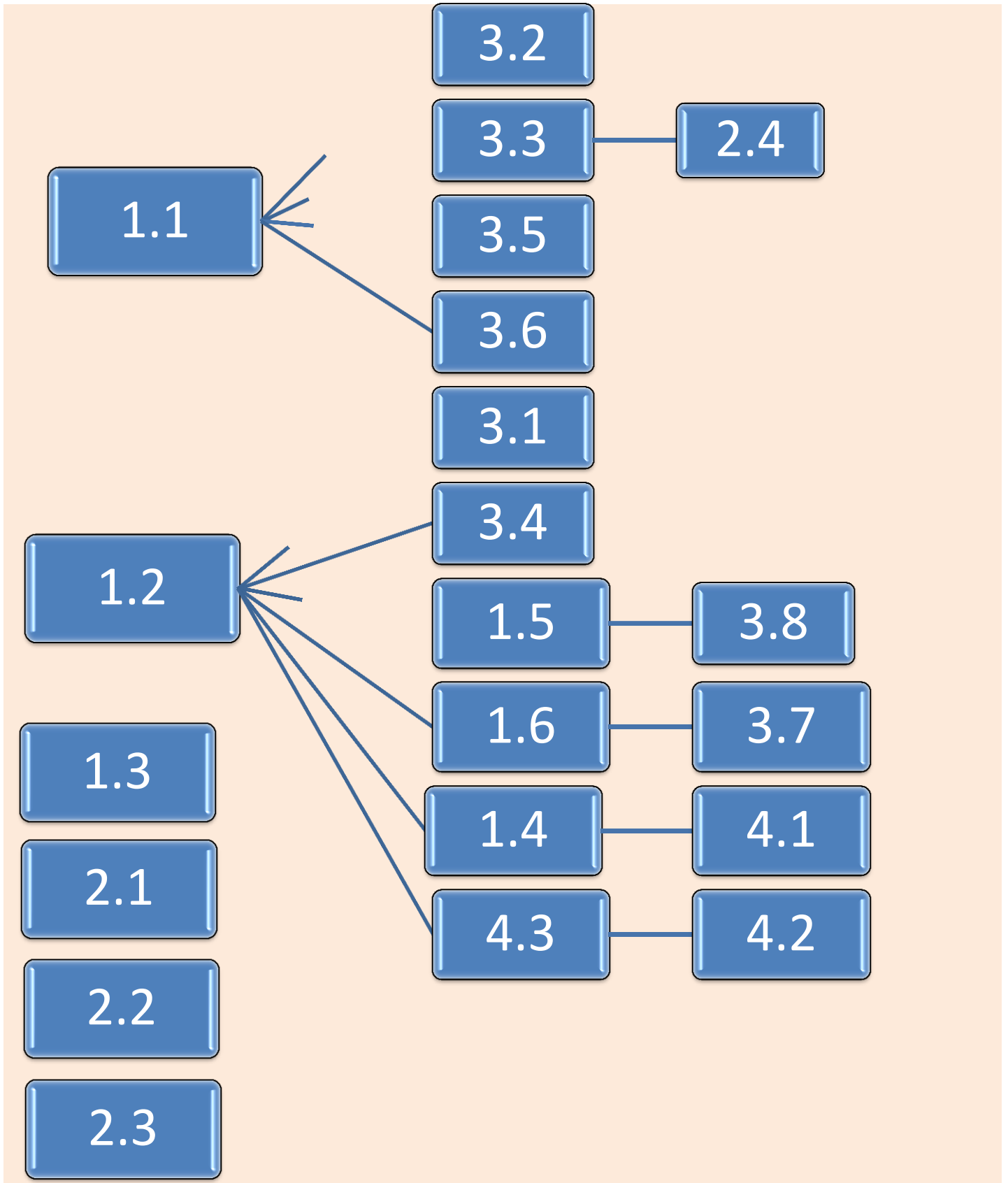
Δραστηριότητες	Περιγραφή	Χρόνος	Προϋπολογισμός
1. Μελέτη	1.1 Αρχιτεκτονική Μελέτη για την συντήρηση και αναστήλωση των μνημείων που υπάρχουν ήδη στον αρχαιολογικό χώρο	2 μήνες	
	1.2 Αρχαιολογική μελέτη, για την εύρεση του σημείου που θα ανασκαφεί ώστε να βρεθεί η συνέχεια των κτιρίων	2 μήνες	
	1.3 Ηλεκτροστατική μελέτη	1 μήνας	2.000€
	1.4 Μελέτη πινακίδων και πληροφοριακού υλικού	1 μήνας	
	1.5 Μελέτη πυρόσβεσης	1 μήνας	1.500€
	1.6 Μελέτη φωτισμού του μνημείου	1 μήνας	3.000€
2. Οργάνωση Εργοταξίου	2.1 Προμήθεια Μ.Α.Π	2 εβ/δες	1.000€
	2.2 Προμήθεια ειδικού εξοπλισμού	2 εβ/δες	2.000€
	2.3 Προμήθεια εργαλείων και αναλώσιμων	2 εβ/δες	1.000€
	2.4 Προμήθεια στεγάστρου	1 μήνα	7.000€
3. Εργασίες Πεδίου	3.1 Αρχαιολογική Ανασκαφή του σημείου που υποδεικνύουν οι	6 μήνες	5.000€

	έρευνες		
	3.2 Αποψίλωση και καθαρισμός του αρχαιολογικού συνόλου	1 μήνα	500€
	3.3 Συντήρηση και Καθαρισμός των μνημείων	3 μήνες	5.000€
	3.4 Δημιουργία διαδρομής εντός του αρχαιολογικού χώρου	2 εβ/δες	5.000€
	3.5 Δημιουργία πρόσβασης	2 εβ/δες	3.000€
	3.6 Περίφραξη του Χώρου	1 εβ/δα	3000€
	3.7 Εργασίες Φωτισμού	1 μήνα	3.000€
	3.8 Εργασίες Πυροπροστασίας	1 μήνα	1.500€
	3.9 Απομάκρυνση κατασκευών εργοταξίου	2 εβ/δες	
4. Εργασίες Ανάδειξης	4.1 Τοποθέτηση Πινακίδων εντός και εκτός του Αρχαιολογικού χώρου	2 εβ/δες	6.000€
	4.2 Εκτύπωση Ενημερωτικών Φυλλαδίων για το Κοινό	2 εβ/δες	4.500 €
	4.3 Δημιουργία Ψηφιακών Μέσων	3 μήνες	5.000€
Συνολικό Κόστος			59.000€
Απρόβλεπτα 10%			5.900€
Συνολικό Κόστος			64.900 €

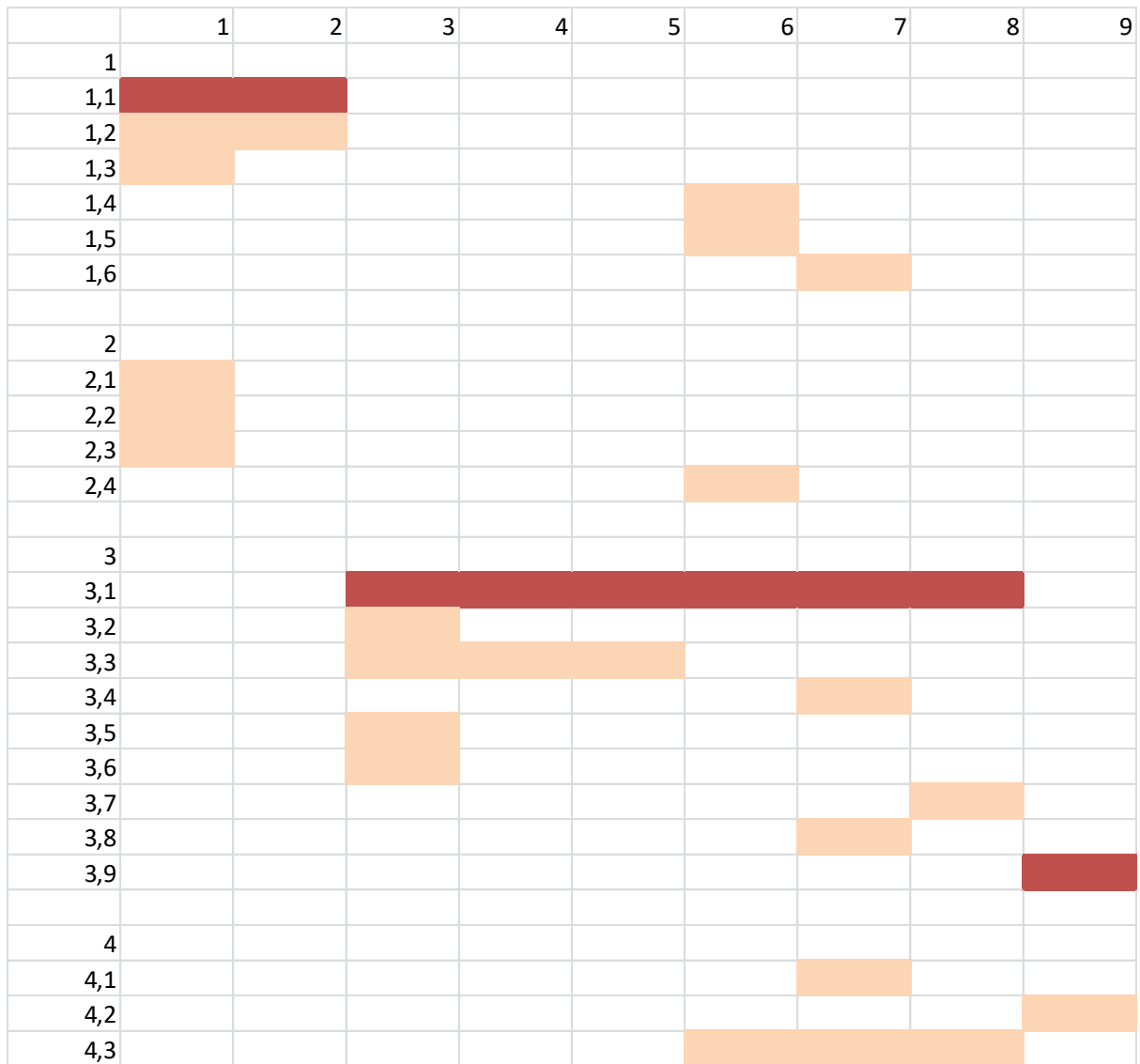
Μισθοδοσία προσωπικού			
Προσωπικό	Μήνες	Μισθός	Σύνολο
Αρχαιολόγος	9	2.500€	22.500€
Αρχιτέκτονας	9	2.500€	22.500€
Συντηρητές x2	3	3.000€ x2	18.000€
Εργάτες x6	9	2.000€ x6	108.000€
Συνολικό κόστος			171.000€
Απρόβλεπτα 10%			17.100€
Σύνολο			188.100 €

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ	
Συνολικό κόστος εργασιών	59.000€
Συνολικό κόστος μισθοδοσίας	171.000 €
Απρόβλεπτα 10%	23.000 €
Σύνολο	253.000€

6. Διάγραμμα Εργασιών- Τύπου Pert

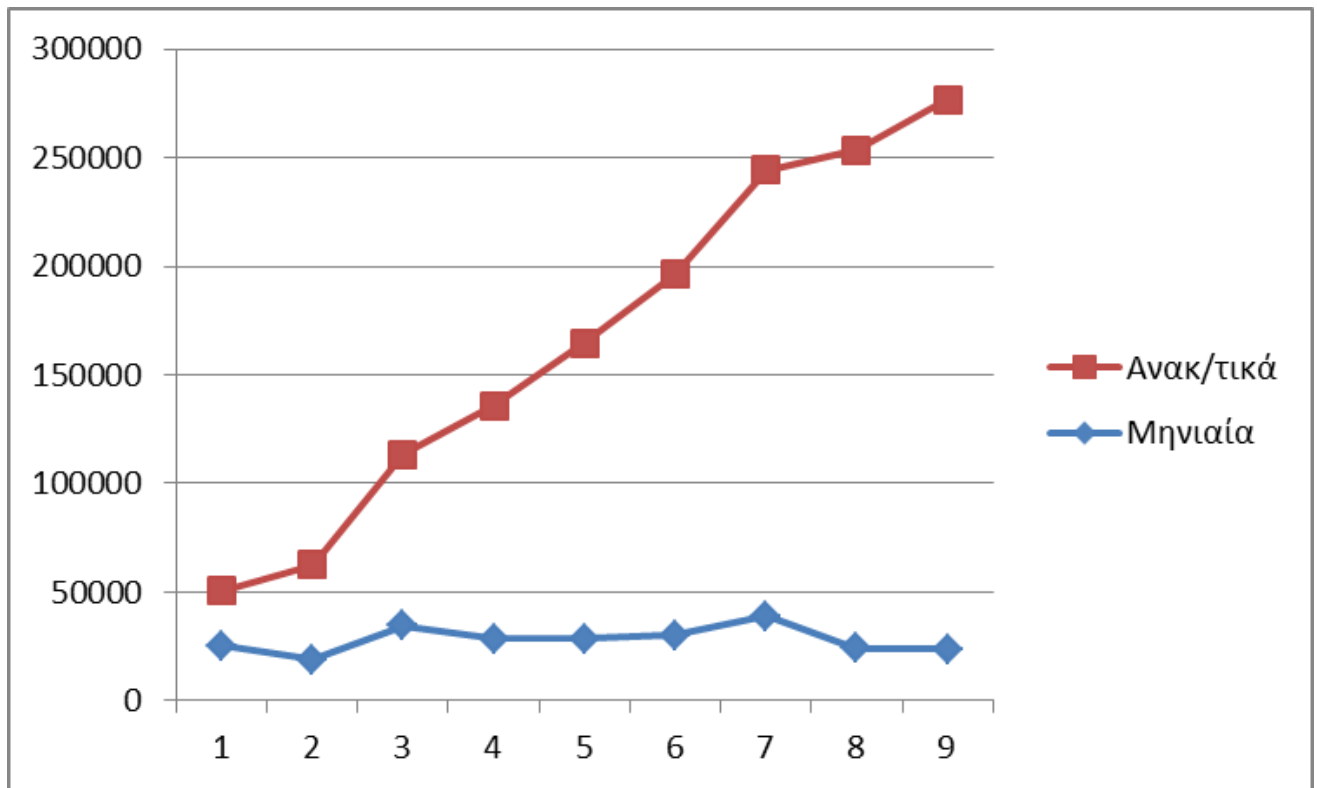
7. Διάγραμμα Gantt

8. Διάγραμμα Χηματοροών

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1									
1,1									
1,2									
1,3	2000								
1,4									
1,5						1500			
1,6							3000		
2									
2,1	1000								
2,2	2000								
2,3	1000								
2,4						7000			
3									
3,1			1000	1000	1000		1000	1000	
3,2			500						
3,3			1000	2000	2000				
3,4							5000		
3,5			3000						
3,6			3000						
3,7								3000	
3,8							1500		
3,9									
4									
4,1							6000		
4,2									4500
4,3						2000	2000	1000	
Αρχαιολόγος	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500
Αρχιτέκτονας	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500
Συντηρητές	0	0	6000	6000	6000	0	0	0	0
Εργάτες	12000	12000	12000	12000	12000	12000	12000	12000	12000
10%	2300	1700	3150	2600	2600	2750	3550	2200	2150
Μηνιαία	25300	18700	34650	28600	28600	30250	39050	24200	23650
Ανακ/τικά	25300	44000	78650	107250	135850	166100	205150	229350	253000

9. Χρηματοροές

10. Ανάλυση και Αξιολόγηση Κινδύνων

Στους παρακάτω πίνακες θα δούμε τους κινδύνους και τις απειλές που πιθανόν να αντιμετωπίσουμε στο πρόγραμμα διαχείρισης. Αυτοί χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, τους Φυσικούς και τους Ανθρωπογενείς.

Φυσικοί Κίνδυνοι: Τα Τρίκαλα είναι μια περιοχή, όπου οι καιρικές συνθήκες είναι ιδιαίτερες λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Μπορεί να αντιμετωπιστούν ακραία φαινόμενα χιονοπτώσεων του χειμερινούς μήνες και ιδιαίτερα υψηλές θερμοκρασίες το καλοκαίρι. Επίσης, δεδομένου ότι ο αρχαιολογικός χώρος βρίσκεται σε χαμηλότερη στάθμη από τον πολεοδομικό ιστό, είναι πιθανό να λιμνάζουν νερά εντός του, σε περιόδους έντονων βροχοπτώσεων.

Ανθρωπογενείς Κίνδυνοι: Λαμβάνοντας υπόψη ότι το έργο περιλαμβάνει ανασκαφή, πρέπει να προσμετρήσουμε στους κινδύνους την πιθανότητα να έχουμε νέα αρχαιολογικά δεδομένα τα οποία θα καθυστερήσουν την πορεία του έργου και ίσως αλλάξουν και ορισμένες προτάσεις του έργου. Επίσης, υπάρχει ο κίνδυνος τη καθυστέρησης του προγράμματος είτε λόγω καθυστέρησης των μελετώ είτε λόγω καθυστέρησης της χρηματοδότησης.

Όλοι οι παραπάνω κίνδυνοι πρέπει να υπολογιστούν και να αντιμετωπιστούν κατάλληλα ώστε να μη βρεθούμε προ εκπλήξεως κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Πίνακας Ανάλυσης Κινδύνων				
Κίνδυνος	Πιθανότητα	Επίπτωση στο		
		Κόστος	Χρονοδιάγραμμα	Φυσικό Αντικείμενο
Δυσμενείς καιρικές συνθήκες	Μεγάλη	Μικρή	Μέτρια	Καμία

Πιθανότητα εύρεσης νέων αρχαιολογικών στοιχείων & ευρημάτων που θα ανατρέψουν τις μελέτες	Μεγάλη	Μέτρια	Μεγάλη	Καμία
Καθυστέρηση χρηματοδότησης	Μέτρια	Καμία	Μικρή	Καμία
Καθυστέρηση Μελετών	Μέτρια	Μέτρια	Μεγάλη	Καμία

Πίνακας Ανάλυσης Κινδύνων

Κίνδυνος	Πιθανότητα	Επίπτωση στο			Συνολική Επίπτωση	Εκτίμηση Κινδύνου
		Κόστος	Χρονοδιάγραμμα	Φυσικό Αντικείμενο		
Δυσμενείς καιρικές συνθήκες	8	2	4	0	6	48
Πιθανότητα εύρεσης νέων αρχαιολογικών στοιχείων & ευρημάτων που θα ανατρέψουν τις μελέτες	8	4	8	0	12	96
Καθυστέρηση χρηματοδότησης.	4	0	2	0	2	8

Τρόποι Αντιμετώπισης Κινδύνων

Κίνδυνοι Μεγάλου Μεγέθους	Αντιμετώπιση	
Πιθανότητα εύρεσης νέων αρχαιολογικών στοιχείων & ευρημάτων που θα ανατρέψουν τις μελέτες	Αποδοχή	Τροποποίηση χρονοδιαγράμματος
Κίνδυνοι Μέτριου Μεγέθους		
Δυσμενείς καιρικές συνθήκες	Μείωση (αλλαγή χρονοδιαγράμματος)	Τροποποίηση χρονοδιαγράμματος

Μέρος Τρίτο: Προτάσεις και Διαπιστώσεις

Κεφάλαιο 3^ο

1. Προτάσεις για Μελλοντικές Επεμβάσεις

Κλείνοντας την παρούσα εργασία μπορούμε να εξετάσουμε κάποιες προτάσεις μελλοντικών επεμβάσεων που θα ενισχύσουν την ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου αλλά και τον πολιτιστικό χαρακτήρα της περιοχής.

Πρωταρχικό στόχο για το μέλλον αποτελεί η διατήρηση του φυσικού αντικειμένου του έργου. Είναι σημαντικό να διεξάγονται καθαρισμοί στον χώρο και συντήρηση των μνημείων όποτε αυτό χρειάζεται. Επίσης, για την προστασία τους πρέπει να επισκευάζονται και οι διάφορες κατασκευές (π.χ. περίφραξη, περισχοίνιση κλπ.) σε περίπτωση φθοράς τους.

Ακόμη, ο περιβάλλοντας χώρος του μνημείου θα άλλαζε καθοριστικά με την πεζοδρόμηση των οδών βόρεια του αρχαιολογικού χώρου και πιο συγκεκριμένα της οδού 25^{ης} Μαρτίου και της οδού Τζωρτζοπούλου. Η κίνηση αυτή μπορεί να δώσει άλλη εικόνα στον αρχαιολογικό χώρο, καθώς και να τον βοηθήσει να ενσωματωθεί περιηγητικά στην παλιά πόλη και το κάστρο. Είναι μια κίνηση που σίγουρα θα βοηθήσει τους επισκέπτες να περπατήσουν πιο άνετα και να δημιουργηθεί με αυτόν τον τρόπο μια διαδρομή.

Τέλος, τα Τρίκαλα είναι μια περιοχή που όπως αναφέραμε και στο πρώτο μέρος της εργασίας, βρίσκονται σε συνεχή κατοίκηση από την αρχαιότητα. Είναι φυσικό λοιπόν να υπάρχουν μνημεία από πολλές διαφορετικές περιόδους του ανθρώπινου πολιτισμού. Επίσης, είναι μια πόλη που προάγει τον πολιτισμό. Με δεδομένα λοιπόν αυτά, μπορεί να δημιουργηθεί μια αρχαιολογική διαδρομή σε όλα τα μνημεία της πόλης. Με τον τρόπο αυτό και με την κατάλληλη πάντα καθοδήγηση και ενημέρωση ο επισκέπτης θα μπορεί να δει την αλλαγή και την επιρροή που δέχτηκε η πόλη με την πάροδο του χρόνου και των ιστορικών γεγονότων. Οι διαφορετικοί χώροι θα έχουν ένα ενοποιημένο εισιτήριο και μια ψηφιακή εφαρμογή. Η εφαρμογή αυτή θα ανοίγει πολύ εύκολα μέσω ενός QR-CODE που θα υπάρχει σε όλες τις πινακίδες πληροφόρησης μέσα στην πόλη. Εκεί, θα βρίσκει κανείς πληροφορίες για τη διαδρομή που θα ακολουθήσει μέσω ενός χάρτη. Επιπλέον θα παρέχονται πληροφορίες για τα μνημεία σε κάθε στάση που θα γίνεται. Η διαδρομή αυτή θα μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε με τα πόδια είτε με ποδήλατα. Μια τέτοια κίνηση θα δώσει σε όλα τα

μνημεία της περιοχής νέα ζωή και μεγαλύτερη επισκεψιμότητα. Παρακάτω θα δούμε έναν κατάλογο με τα μνημεία που μπορούν να περιληφθούν στη διαδρομή αυτή. Θα παρατηρήσουμε ότι ένας πολιτισμός που υπάρχει και εξελίσσεται στα χρόνια δεν έχει μόνο αρχαιολογικά ευρήματα και κατάλοιπα. Ο χαρακτήρας αυτής της πόλης είναι και θρησκευτικός και λαογραφικός και καλλιτεχνικός και βιομηχανικός και εμπορικός. Όλες αυτές τις όψεις θέλουμε να αντιληφθεί ο επισκέπτης από την εν λόγω διαδρομή.

- Οθωμανικό Τέμενος Οσμάν Σαχ
- Διοικητήριο Παλαιών Φυλακών & Μουσείο Τσιτσάνη
- Λαογραφικό Μουσείο Τρικάλων
- Βυζαντινό Κάστρο Τρικάλων
- Η Συνοικία Βαρούσι
- Μουσείο Μουσικής Ιστορίας & Τρικαλινών Δημιουργών
- Μουσείο Ιεράς Μητρόπολης Τρικάλων
- Κέντρο Ιστορίας & Πολιτισμού Εταιρείας Κλιάφα
- Μουσείο Δημήτρη & Λέγκως Κατσικογιάννη Τρικάλων

Κλείνοντας, όλες οι μελλοντικές προτάσεις έχουν στόχο την ανάπτυξη του πολιτιστικού χαρακτήρα της πόλης και την ανάδειξη του πολυσχιδούς χαρακτήρα της.

2. Γενικά Συμπεράσματα

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ορισμένα συμπεράσματα που προκύπτουν. Αρχικά, ο αρχαιολογικός χώρος παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον καθώς τα κατάλοιπά του βεβαιώνουν τη συνεχή κατοίκηση της πόλης ανά τους αιώνες. Ακόμη, ενώ τα κτίρια που αποκαλύφθηκαν σώζονται σε ικανοποιητικό βαθμό, θάβονται, τελικά, λόγω κακής ή και μη διαχείρισης. Η εικόνα του χώρου είναι αντιαισθητική και σίγουρα λειτουργεί απωθητικά για πολλούς από τους περαστικούς του σημείου.

Για τους παραπάνω λόγους, καταλήγω σε ορισμένες επεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για την αξιοποίηση και την ποιοτική χρήση του χώρου. Το πρόγραμμα διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου της αρχαίας Τρίκκης, καθιστά τον χώρο αναγνώσιμο και αντιληπτό από το κοινό. Επίσης, σημαντικό είναι το γεγονός ότι τον καθιστά προσβάσιμο. Η διαχείριση του χώρου αυτού πρόκειται να ανανεώσει τόσο την επισκεψιμότητα του χώρου όσο και την καθημερινότητα ολόκληρης της πόλης. Πρόκειται να δημιουργηθούν νέες εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές ευκαιρίες για ολόκληρη την πόλη.

Ωστόσο, οι επεμβάσεις αυτές δεν περιορίζονται μόνο στον χώρο του μνημείου. Εξίσου σημαντική είναι η συμπερίληψη του χώρου στα ψηφιακά μέσα. Η ψηφιακή ανάδειξη θα δώσει την ευκαιρία στο κοινό να γνωρίσει τον χώρο από οπουδήποτε. Έτσι, ο χώρος και η ιστορία του θα γίνουν ευρύτερα γνωστά. Επίσης, τα ψηφιακά μέσα βοηθούν τον επισκέπτη να αντιληφθεί το μνημείο χωρίς την παρουσία ξεναγού ή άλλου ειδικού. Τέλος, τα οφέλη της ψηφιακής ανάδειξης είναι ποικίλα και αντιληπτά από όλους. Προάγουν την οικολογία σε αντίθεση με τα πληροφοριακά έντυπα, προσεγγίζουν τις νεότερες γενιές και διατηρούν την πληροφορία αναλλοίωτη στο χρόνο.

Κλείνοντας, η βιωσιμότητα του έργου κρίνεται δεδομένη. Το έργο υλοποιείται με μικρή δαπάνη και μάλιστα με χρηματοδότηση του ΕΣΠΑ. Οι μελέτες φωτισμού και η υλοποίησή τους στο χώρο θα γίνουν με γνώμονα τη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας του χωρίς επιπλέον κόστος για το Δήμο ή την εφορεία. Με λίγα λόγια, ο χώρος θα διασφαλίζει την απαραίτητα ενέργεια που χρειάζεται μέσω ηλιακών συστημάτων. Γνωρίζουμε άλλωστε ότι στις μέρες μας αυτό είναι εύκολα πραγματοποιήσιμο και λειτουργικό. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται τόσο η βιωσιμότητα όσο και το καλό

οικολογικό αποτύπωμα του χώρου. Τέλος, η καθαριότητα και οι μελλοντικές αποψιλώσεις, εάν αυτές κριθούν απαραίτητες, μπορούν να πραγματοποιούνται από τα δημοτικά συνεργεία.

Βιβλιογραφία-Πηγές

- A. Αρβανιτόπουλος, Ανασκαφαί και έρευναι εν Θεσσαλία, ΠΑΕ, 1915.
- A. Ορλάνδος, Ψηφιδωτόν δάπεδον εκ βασιλικής των Τρικάλων, ΑΒΜΕ τ.Η, 1955-56.
- Αρχαιολογικόν Δελτίον, Τόμος 21 (1966), Μέρος Β΄2 - ΧΡΟΝΙΚΑ, Γενική Διεύθυνσις Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως, Αθήνα, 1968
- A. Τζιαφάλιας, ΑΔ 31, Χρονικά, Β1 1976.
- A. Τζιαφάλιας, ΑΔ 32, Χρονικά, Β1 1977.
- A. Τζιαφάλιας, ΑΔ 34, Χρονικά, Β1 1979.
- A. Τζιαφάλιας, ΑΔ 40, Χρονικά, Β1 1985.
- A. Τζιαφάλιας, Ασκληπιείο Τρίκκης. Μύθος ή πραγματικότητα; Πρακτικά 1ου Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών τ.8, Τρίκαλα 1988.
- A. Τζιαφάλιας, ΑΔ 48, Χρονικά, Β1 1993.
- B. Πάνος, Το επιφανέστατο Ιερό Ασκληπιείο της Αρχαίας Τρίκκης, Αγαπώ την πόλιν, 2017.
- Γ. Ασημακοπούλου - Ατζακά, «Κατάλογος ρωμαϊκών ψηφιδωτών δαπέδων με ανθρώπινες μορφές στον ελληνικό χώρο», Ελληνικά 26, 1973
- Γ. Ζιάκας Ο Ασκληπιός καί τό Ασκληπιείον Τρίκκης, Τρίκαλα 1992
- Δ.Ρ. Θεοχάρης, Ανασκαφαί και Έρευναι εν Τρίκκη, ΠΑΕ: 12, 1958
- Θ. Νημάς, Ιστορία και μνημεία των επαρχιών Τρικάλων και Καλαμπάκας: Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, Εκδοτικός Οίκος Α.Σταμούλη, 2018
- Θ. Νήμας, Τρίκαλα-Καλαμπάκα-Μετέωρα-Πίνδος-Χάσια (Γεωγραφία-Ιστορία-Μνημεία-Τουρισμός), 1987
- ΙΕ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τρίκαλα: Ασκληπιείο Τρίκκης, 1987

Κ. Γαλλής, Ανασκόπηση παλαιότερων ερευνών – Πρόσφατες εργασίες της αρχαιολογικής υπηρεσίας στο Ασκληπιείο Τρικάλων, Μετέωρα τ.32, 1978.

ΛΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίας Τρίκκης ("Ασκληπιείο") Τρικάλων, ΥΠΠΟΑ, 2012

ΛΔ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Ασκληπιείο της αρχαίας Τρίκκης, 2016

Μ. Παπαδοπούλου - Θεοχάρη, «Εκ της Προϊστορικής Τρίκκης», Θεσσαλικά, Τόμος Β', Βόλος, 1959

Ν. Κ. Γιαννούλης, Κώδικας Τρίκκης, Εκδοτικός Οίκος Α.Σταμούλη, 2017

«Οι Δρόμοι της Ίασης» – Εκδήλωση του Διεθνούς Δικτύου Αρχαίων Ασκληπιείων, Διάζωμα, 2019

Ν. Βατόπουλος, Τα Ασκληπιεία συνδέονται πλέον διεθνώς, Η Καθημερινή, 2019

Π. Καστριώτου, Ανασκαφαί εν Θεσσαλία, το εν Τρίκκη Ασκληπιείο, Αθήνα, 1903

Σ. Ιακωβίδη, Μυκήνες Επίδαυρος Άργος Τίρυνς Ναύπλιον, Εκδοτική Αθηνών, (Τα Νέα)

Σ. Καραπάνου, Το λουτρό της αρχαίας Τρίκκης. Υγεία και καθαριότητα στην αρχαία Ελλάδα, (ΥΠ.ΠΟ. Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ: Ο κόσμος της αρχαιότητας), Αθήνα, 1999

Σ. Μαρκέτος Τα Ασκληπιεία της Αρχαίας Ελλάδας, 1997 (Διασκευή)

Φ. Ντάσιος, Ακρόπολη αρχαίας και μεσαιωνικής Τρίκκης (φρούριο), Αρχαιολογικό Ινστιτούτο Θεσσαλικών Σπουδών, Η αρχαία Θεσσαλία: Γεωγραφική (Τοπογραφική) Και Ιστορική Περιγραφή Της Θεσσαλίας Κατά Τους Αρχαίους Ελληνικούς Και Ρωμαϊκούς Χρόνους, Κυριακίδη Αφοί, 2008

Διαδικτυακές Πηγές

www.archaiologia.gr

www.aspropotamos.org

www.culture.gr

www.dimospylis.gr

www.etrikala.gr

www.gnoristetinellada.gr

www.matsopoulos.gr

www.odysseus.culture.gr

www.trikalacity.gr

www.trikalaonline.gr

www.yppo.gr

Κατάλογος Εικόνων

- 1.1 Χάρτης πόλης Τρικάλων και τοποθεσία αρχαιολογικού χώρου
- 1.2 Χάρτης περιοχής αρχαιολογικού χώρου αρχαίας Τρίκκης
- 3.1 Χάρτης της Αρχαίας Θεσσαλίας (8ος αι. π.Χ.)
- 3.2 Αργυρό νόμισμα της νύμφης Τρίκκης από το Βρετανικό μουσείο
- 3.3. Άγαλμα του Ασκληπιού
- 5.1 Αναπαράσταση της τελετής της εγκοίμησης
- 8.1 Κάτοψη αρχαιολογικού χώρου Αρχαίας Τρίκκης
- 8.2 Ψηφιδωτά δάπεδα ελληνιστικού κτιρίου
- 8.3 Ημικυκλική κόγχη ορθογώνιας αίθουσας
- 8.4 Δάπεδο ορθογώνιας αίθουσας
- 8.5 Ψηφιδωτά δάπεδα ελληνιστικού κτιρίου
- 8.6 Τετράγωνο τμήμα του λουτρού με τοιχώματα (αναπαυτήριο)
- 8.7 Ο χώρος των υπόκαυστων
- 11.1 Η κατάσταση της βλάστησης στον αρχαιολογικό χώρο.
- 11.2 Επίπεδο αρχαιολογικού χώρου και κατάσταση βλάστησης.
- 11.3 Στέγαστρο ρωμαϊκού λουτρού
- 11.4 Πρόσβαση στον αρχαιολογικό χώρο
- 11.5 Ναός Αγίου Νικολάου
- 11.6 Κτίριο υπό κατάρρευση στην ανατολική γωνία του αρχαιολογικού χώρου.

4.1 Αεροφωτογραφία αρχαιολογικού χώρου

4.2 Τύπος πινακίδας που θα τοποθετηθεί στον αρχαιολογικό χώρο.

4.3 Τύπος πινακίδας που θα τοποθετηθεί εντός της πόλης.